

Analýza důsledků dlouhodobé nezaměstnanosti u absolventů středních škol

Bc. Markéta Glosová

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Markéta GLOSOVÁ**
Osobní číslo: **H128111**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Analýza důsledků dlouhodobé nezaměstnanosti u absolventů středních škol**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na negativní dopady dlouhodobé nezaměstnanosti na nezaměstnaného, jeho rodinu, okolí, i na ekonomiku státu;
- na společenskou stigmatizaci nezaměstnaného, jeho motivaci k hledání práce a její případnou ztrátu při dlouhodobé nezaměstnanosti
- na ekonomické a jiné příčiny dlouhodobé nezaměstnanosti (vliv různých faktorů), a možnosti jak napravit tento negativní jev

Součástí práce bude empirické šetření event. realizovaný výzkum zaměřený na zjištění vztahu zaměstnaných/nezaměstnaných absolventů středních škol k dlouhodobé nezaměstnanosti, úřadům práce a práci samotné a jejich názorů na stav dlouhodobé nezaměstnanosti, její příčiny a důsledky

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Skácelová, P., Vojtěch, J. **Názory pracovníků úřadů práce na uplatnění absolventů škol v období ekonomické krize.** Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2009.

Trhlíková, J., Úlovcová, H., Vojtěch, J. **Sociální aspekty dlouhodobé nezaměstnanosti mladých lidí s nízkou úrovní vzdělání.** Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2006.

Trhlíková, J., Úlovcová, H., Vojtěch, J. **Přechod absolventů SOU do praxe a jejich uplatnění na trhu práce.** Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2006.

Trhlíková, J. **Strategie získání zaměstnání absolventů středních a vyšších odborných škol a jejich postoje k práci.** Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2009.

Úlovcová, H., Berný, J., Strádal, J. **Uplatnění absolventů škol: analýza a výhled.** Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2000.

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Ivan Nedoma

Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání diplomové práce:

30. listopadu 2012

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2014

V Brně dne 30. listopadu 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

MARKÉTA GLOSOVÁ

Jméno, příjmení studenta

V Brně 20. 3. 2014

Glosova

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá dlouhodobou nezaměstnaností absolventů a jejími důsledky na jejich život. Její první část je teoretická a je zaměřena na definici a přiblížení dlouhodobé nezaměstnanosti. Dále pak na popsání příčin a důsledků dlouhodobé nezaměstnanosti na absolventy různých typů středních škol. Praktická část diplomové práce navazuje na část teoretickou a je realizována kvantitativním výzkumem formou dotazníkového šetření. V dotaznících bylo zjišťováno hlavně to, jak může dlouhodobá nezaměstnanost působit na absolventy a jejich nejbližší okolí, dále pak přístup těchto absolventů k řešení dané situace a jejich celková snaha o uplatnění na trhu práce.

Klíčová slova:

Nezaměstnanost, absolvent, úřad práce, praxe, trh práce, vzdělání.

ABSTRACT

The main subject of this thesis is a long-term unemployment of graduates and its implications for their lives. The first part of this work is theoretical and focuses on the definition and description of long-term unemployment and on the causes and effects of long-term unemployment for graduates of different types of secondary schools. The practical part of the thesis follows on the theoretical part which is implemented by quantitative research using a questionnaire survey. The main objectives of the questionnaire were to investigate how long-term unemployment affects the graduates and their immediate surroundings, how these graduates approach and deal with the situation and how great an effort they put into succeeding in the labour market.

Keywords:

Unemployment, graduate, Bureau of Labour (employment office), working experience, labour market, education.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Glosová Markéta

OBSAH

ÚVOD	8
1 PROBLÉM NEZAMĚŠTNANOSTI	11
1.1 DRUHY NEZAMĚŠTNANOSTI	11
1.2 DLOUHODOBÁ NEZAMĚŠTNANOST	15
1.2.1 <i>Fáze nezaměstnanosti</i>	<i>16</i>
1.2.2 <i>Důsledky dlouhodobé nezaměstnanosti</i>	<i>18</i>
1.2.3 <i>Možnosti řešení</i>	<i>22</i>
2 DLOUHODOBÁ NEZAMĚŠTNANOST U ABSOLVENTŮ	25
2.1 VLIV VZDĚLÁNÍ NA UPLATNĚNÍ NA TRHU PRÁCE	26
2.2 PROBLEMATIKA UPLATNĚNÍ ABSOLVENTŮ	29
2.2.1 <i>Výhody zaměstnávání absolventů</i>	<i>29</i>
2.2.2 <i>Nevýhody zaměstnávání absolventů</i>	<i>30</i>
2.2.3 <i>Význam volby oboru vzdělání</i>	<i>32</i>
2.2.4 <i>Vzdělání, produktivita, schopnosti</i>	<i>34</i>
2.2.5 <i>Přístup k hledání zaměstnání</i>	<i>34</i>
2.2.6 <i>Shrnutí klíčových faktorů pro uplatnění absolventů škol na trhu práce</i>	<i>35</i>
2.3 DŮSLEDKY DLOUHODOBÉ NEZAMĚŠTNANOSTI ABSOLVENTŮ	38
3 EMPIRICKÝ VÝZKUM	47
3.1 CÍL VÝZKUMU	48
3.2 METODIKA	48
3.3 DOTAZNÍK	49
3.4 VZOREK VÝZKUMU	49
3.5 HYPOTÉZY A JEJICH STANOVENÍ	50
3.6 ANALÝZA DAT	52
3.7 VÝSLEDKY STANOVENÝCH HYPOTÉZ	64
ZÁVĚR	67
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	69
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	71
SEZNAM GRAFŮ	72
SEZNAM PŘÍLOH	73

ÚVOD

Nezaměstnanost je jedním z problémů dnešní doby. V ČR se situace dlouhodobě nezlepšuje, ba naopak. Nezaměstnanost je jev, který se dotýká ve větší či menší míře celé společnosti. Každopádně je velmi často diskutovaným tématem. Je otázkou, co je hlavní příčinou tohoto rozsáhlého problému. Určitě ale nemůžeme odpovědět pouze jednou větou. Příčin nezaměstnanosti je celá řada. Stejně tomu je i u důsledků nezaměstnanosti, zvláště u nezaměstnanosti dlouhodobé.

Ve své diplomové práci se budu věnovat dlouhodobé nezaměstnanosti, a to především dlouhodobé nezaměstnanosti u absolventů středních škol. Tato specifikace tématu je velmi důležitá, neboť důsledky a příčiny dlouhodobé nezaměstnanosti se velmi liší hlavně v závislosti na věku, dokončeném vzdělání a délce praxe a dalších faktorech, které dělají ze skupiny absolventů středních škol skupinu specifickou. Je velký rozdíl mezi dlouhodobě nezaměstnaným mladým člověkem, který nikdy nechodil do práce a dlouhodobě nezaměstnaným člověkem pracovně mnoho let zkušeným.

Toto téma mě velmi zaujalo hlavně proto, že jsem se sama dlouho potýkala s hledáním práce. Během tohoto období jsem absolvovala půlroční stáž na Úřadu Práce v Kroměříži, kde jsem se setkala s velkým množstvím případů dlouhodobě nezaměstnaných. Své poznatky a postřehy bych taktéž chtěla ve své diplomové práci využít.

Mezi hlavní autory z jejichž literatury budu čerpat patří H. Úlovcová, J. Trhlíková, P. Skácelová, J. Vojtěch. Autorů a literatury o nezaměstnanosti je celá řada. Jelikož je toto téma dle mého názoru hodně aktuální, existuje i mnoho odborných publikací. Při psaní diplomové práce budu čerpat z některých z nich a také z jiných zdrojů (úřady práce, internet, odborné články v časopisech).

Dlouhodobá nezaměstnanost je bezesporu jedním z největších problémů naší společnosti. Týká se nás všech, protože se každému člověku nebo někomu v jeho blízkosti může stát, že přijde o práci případně bude mít problém si práci z různých důvodů najít. V extrémních případech mohou mnohdy i mladí lidé skončit bez domova, což je již velmi závažný problém. Proto není radno situaci nezaměstnaného jakkoliv podceňovat a je třeba se jí důsledně zabývat.

Pro bezprostředně nezaměstnaného člověka bývá nepříjemné, že musí tuto skutečnost sdělit své úzké i širší rodině, že se o jeho situaci dozvídají přátelé a známí. V naší společnosti se totiž považuje za normální mít zaměstnání a stále je to bráno tak nějak automaticky.

Nezaměstnaný člověk se tak může setkávat s podezřívavými i soucitnými pohledy nebo s vyřčenými či jen tušenými otázkami a soudy.¹

Pokud je člověk nezaměstnaný dlouhodobě, musí být toto pro něj daleko těžší, zvláště, když jde o absolventa, který ještě nemá s prací zkušenosti.

¹ PLESNÍK, V., RICHTEROVÁ, B., QUISOVÁ, S. *Problém dlouhodobé nezaměstnanosti, praxe a východiska*. Křnov: REINTEGRA, 2006, s. 8.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 PROBLÉM NEZAMĚSTNANOSTI

Zaměstnání a zaměstnanost jsou převážně ekonomické kategorie. Právo na práci je řazeno do skupiny ekonomických práv jako právo na výdělečnou činnost. Zaměstnanost má výrazné sociální parametry. Je to nejvýraznější nástroj úsilí o sociální začleňování jedinců do společenských procesů a proti jejich sociálnímu vyloučení. Jeden z hlavních nástrojů aktivní sociální politiky.²

V České republice se za nezaměstnaného považuje osoba, která se v dané chvíli uchází o zaměstnání, přičemž uchazečem o zaměstnání je občan České republiky, který:

1. není v žádném pracovním nebo podobném vztahu, nevykonává žádnou samostatnou výdělečnou činnost, ani se soustavně nepřipravuje na povolání
2. písemně nebo osobně požádal o zprostředkování vhodného zaměstnání na úřadu práce (u územního orgánu v místě svého trvalého bydliště).³

Nezaměstnaný člověk je tedy ten, kdo je schopen pracovat a je v dané době bez zaměstnání vlivem různých okolností. K nezaměstnaným patří například lidé, kteří o práci přišli a lidé, kteří čekají na nástup do nového zaměstnání.

„Ztráta zaměstnání je pro většinu lidí nepříjemnou událostí: znamená totiž pokles životní úrovně a ekonomickou nejistotu do budoucnosti. Znamená ztrátu vztahů a kontaktů. Pro některé je práce nejen zdrojem osobního důchodu, nýbrž i smysluplnou činností naplňující část jejich životního času. Vyřazení z pracovního procesu vnímají někteří i jako zpochybnění svých vlastních schopností uplatnit se ve složitých společenských vztazích, a být tak plnohodnotným členem společnosti.“⁴

1.1 Druhy nezaměstnanosti

Nezaměstnanost jako taková se dělí podle různých hledisek. Můžeme například rozlišovat nezaměstnanost dobrovolnou a nedobrovolnou, přičemž dobrovolně nezaměstnaným je ten, kdo chce přijmout práci pouze za vyšší mzdu a nespokojí se s finančním ohodnocením, které převládá v příslušném odvětví.

² TOMEŠ, I. *Obory sociální politiky*. Praha: Portál, 2011, s. 90.

³ KNOLL, O. *Druhy nezaměstnanosti a příčiny jejich vzniku*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1993, s. 7.

⁴ BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. Praha: SLON, 2003, s. 76.

Dále můžeme dělit nezaměstnanost například podle rozsahu (nezaměstnanost způsobená propouštěním jednotlivců nebo nezaměstnanost způsobená propouštěním hromadným. Podle příčiny jejího vzniku můžeme nezaměstnanost dělit na sezónní, cyklickou a strukturální. A konečně dle doby trvání nezaměstnanosti na nezaměstnanost krátkodobou, střednědobou a dlouhodobou, kterou se budu v této diplomové práci zabývat nejdůkladněji.

„Tito pracovníci jsou subjektivně přesvědčeni, že jejich mezní újma z práce je vyšší, než je na trhu převládající mzdová sazba. Protože hledají mzdu vyšší, nemohou ji najít. Někteří tak činí krátkodobě. Jiní nechtějí pracovat raději vůbec, než aby pracovali za nižší mzdu, než si představují. Pokud nenajdou práci odpovídající jejich představám, mohou dát přednost životu za sociálních dávek.“⁵

Dobrovolně nezaměstnaní tedy hledají spíše pracovní místa, které jsou dle jejich názoru lepší, než zaměstnání, která jsou jim nabídnuta. Nedobrovolně nezaměstnaní jsou naproti tomu většinou ochotni pracovat i v jim subjektivně méně vyhovujících podmínkách a za nižší mzdu.

Frikční nezaměstnanost

Je součástí přirozené míry nezaměstnanosti. Patří sem lidé, kteří své původní pracovní místo opustili a potřebují nějakou dobu na hledání nového pracovního místa. Svě místo mohli opustit jednak dobrovolně (např. hledají místo lépe placené), nebo ztratili práci v důsledku zavádění nových technologií (technologická nezaměstnanost) či organizačních změn v podnicích. Mohou také například hledat práci v novém bydlišti, hledat si místo, které by jim lépe vyhovovalo, nebo vstupují na trh práce po dokončení školy (absolventi).⁶

Mladí lidé, kteří zrovna dokončili střední (vysokou) školu mají velký podíl právě v této kategorii. První práce, kterou si najdou po dokončení školy obvykle nebývá přesně podle jejich představ. To může být jedním z důvodů, proč jsou často bez práce, nebo vystřídají více zaměstnání, než najdou takové, které jim vyhovuje. Frikční nezaměstnanost je nezaměstnanost dobrovolná.

„Jestliže zaměstnaná osoba v tomto případě dobrovolně mění pracovní místo, znamená to, že existují na trhu práce dobré podmínky pro zaměstnání, délka frikční nezaměstnanosti

⁵ BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. Praha: SLON, 2003, s. 85.

⁶ BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. Praha: SLON, 2003, s. 78.

je krátká (přibližně 6-12 týdnů), a tak absolutní počet případů, a také podíl frikční nezaměstnanosti na celkové nezaměstnanosti, klesá s poklesem úrovně nezaměstnanosti.“⁷

Všechna pracovní místa nejsou stejná, i proto si hodně lidí chce svoji práci vybírat a málokdy jsou ochotni přijmout hned první nabídku bez toho, aby nástup na toto pracovní místo řádně zvážili. Záleží i na vzdělání, délce praxe, schopnostech a dovednostech člověka, zda-li a jakou má možnost výběru. Někteří pracovníci, kteří byli uvolněni z práce často vyčkávají, aby se mohli vrátit na původní pracovní místo. Mezitím, co vyčkávají, často pobírají podporu v nezaměstnanosti a novou práci si nehledají.

„Úsilí pracovníků hledat lepší pracovní místo dále závisí na podporách v nezaměstnanosti: čím jsou vyšší a doby vyplácení je delší, tím raději bude pracovník pokračovat v hledání pracovního místa, tím raději své místo opustí a bude hledat lepší. Vysoké podpory v nezaměstnanosti tudíž přirozenou míru nezaměstnanosti ještě zvyšují.“⁸

Cyklická nezaměstnanost

Cyklická nezaměstnanost souvisí s krátkodobými výkyvy hospodářské aktivity. Pokud prochází ekonomika fází celkového hospodářského poklesu“ klesá i vyrobený produkt ve všech odvětvích. Nezaměstnanost tak postihuje víceméně všechna odvětví. Pracovníci, kteří jsou propuštěni v jednom odvětví tak nemohou najít pracovní místo jinde, protože poptávka po práci klesá všude. V období hospodářského poklesu se v ekonomice snižuje celkový počet míst.

Touto nezaměstnaností bývá postížena řada různých odvětví. Důsledkem je, že produkt ekonomiky je pod úrovní potenciálu. Tento pokles může být buď krátkodobý, nebo trvalejší. Cyklická nezaměstnanost představuje odchylku skutečné nezaměstnanosti od přirozené míry nezaměstnanosti.⁹

Sezónní nezaměstnanost

Sezónní nezaměstnanost je krátkodobá. Souvisí s tím, že v některých pracovních odvětvích nelze pracovat celoročně (např. v závislosti na povětrnostních podmínkách). Toto se týká například oblasti stavebnictví, zemědělství, lesnictví, rybolov. Dále ji mohou způsobit různé výkyvy ve spotřebě nebo střídání ročních období.

⁷ KNOLL, O. *Druhy nezaměstnanosti a příčiny jejich vzniku*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1993, s. 9.

⁸ BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. Praha: SLON, 2003, s. 79.

⁹ BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. Praha: SLON, 2003, s. 85.

Strukturální nezaměstnanost

Indikátorem strukturální nezaměstnanosti je vysoký počet neobsazených pracovních míst a na druhé straně vysoký počet nezaměstnaných, přičemž tento nesoulad může vzniknout proto, že poptávka po určitém druhu práce roste, zatímco po jiném druhu práce klesá a nabídka se nepřizpůsobuje dostatečně rychle. Dalším indikátorem je růst průměrné délky trvání nezaměstnanosti a také růst doby neobsaditelnosti pracovních míst.¹⁰

„Čím je v regionu vyšší míra nezaměstnanosti a čím je volná pracovní pozice zajímavější, tím se o pracovní místo uchází více uchazečů. Pouze jeden z nich však uspěje a pracovní místo získá.“¹¹

Nezaměstnanost tohoto typu je tedy důsledkem strukturálních změn v ekonomice. Změna struktury ekonomiky způsobuje, že klesá poptávka po profesích v úpadkových odvětvích a po jiných odvětvích naopak poptávka roste. Tato nová pracovní místa však většinou vyžadují novou, vyšší kvalifikaci a bývají produktivnější. Proto musí pracovníci většinou získat novou kvalifikaci, aby mohli přecházet do nových odvětví.¹²

Ovšem toto nemusí být vůbec jednoduché. Pro člověka, který je například určitý čas zvyklý na svou profesi a vše, co je s ní spojené může být rekvalifikace a následná adaptace na novou profesi velmi náročnou životní zkouškou. Toto platí především pro osoby vyššího věku, ale i pro člověka mladšího může být tato změna velmi složitá.

Krátkodobá nezaměstnanost je považována za nezaměstnanost dobrovolnou, pokud se nezmění v nezaměstnanost dlouhodobou.

„Společenské působení a subjektivní vnímání krátkodobé nezaměstnanosti se bude muset postupně korigovat vzhledem ke skutečnosti, že ztráta zaměstnání bude běžnou záležitostí v životě člověka: může k tomu dojít v důsledku fúzí, reorganizací či změny výrobního programu. Práci neztrácejí a nebudou ztrácet jen lidé, s jejichž schopnostmi a vztahem k práci a ke společnosti je něco „v nepořádku“. Ztrácejí ji i odborníci, kvalifikovaní pracovníci, kteří jsou nuceni se s touto změnou ve svém životě vyrovnat: aktivním přístupem, zdokonalováním kvalifikace, hledáním a sebezprezentací pro trh práce.“¹³

¹⁰ KNOLL, O. *Druhy nezaměstnanosti a příčiny jejich vzniku*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1993, s. 11.

¹¹ PLESNÍK, V., RICHTEROVÁ, B., QUISOVÁ, S. *Problém dlouhodobé nezaměstnanosti, praxe a východiska*. Křnov: REINTEGRA, 2006, s. 10.

¹² BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. Praha: SLON, 2003, s. 79.

¹³ BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. Praha: SLON, 2003, s. 109.

1.2 Dlouhodobá nezaměstnanost

Dlouhodobá nezaměstnanost je nezaměstnanost trvající déle než jeden rok. Jako každá nezaměstnanost přináší i ta dlouhodobá značné ekonomické a mimoekonomické náklady. Tyto náklady se prohlubují s délkou trvání nezaměstnanosti. Proto je velmi důležité věnovat dlouhodobé nezaměstnanosti odpovídající pozornost. Tento druh nezaměstnanosti dopadá s různou intenzitou na jednotlivé skupiny ekonomicky aktivního obyvatelstva. Z pohledu vzdělání se často uvádí, že nejvíce postiženou skupinou jsou lidé, kteří mají pouze základní vzdělání. Nejnižší míru dlouhodobé nezaměstnanosti pak zpravidla vykazují osoby se vzděláním vysokoškolským.¹⁴

„Působí vážné sociální problémy, je definována jako ztráta pracovního místa na období přesahující jeden rok (EU) nebo šest měsíců (USA) a charakterizována přechodem z dávek v nezaměstnanosti na sociální podporu (hmotnou nouzi). Zpravidla vede k sociálnímu vyloučení postižených osob. Má negativní dopady na příjmy domácností, udržení pracovní zručnosti a návyků soustavně pracovat, u nezaměstnaného postupně vyvolává deziluzi a depresi.“¹⁵

Krátkodobá nezaměstnanost většinou nepůsobí kriticky ani na pracovníky ani na ekonomiku. Závažným problémem je nezaměstnanost dlouhodobá. Nese s sebou mnoho neblahých důsledků, které se týkají všech zúčastněných i jejich okolí. Lidé a jejich rodiny se mohou dostat do různě velkých ekonomických potíží, ztrácejí motivaci k hledání práce často i k životu vůbec (viz níže).

„Velké ztráty působí i v ekonomice jako celku: nižší produkt, nižší úspory, nižší daně, devalvace lidského kapitálu, atd.“¹⁶

Dlouhodobá nezaměstnanost může například přetrvávat v období dlouhotrvající hospodářské deprese. Pokud v této situaci oživení ekonomiky dlouhou dobu nepřichází, nová pracovní místa se nevytvářejí a nezaměstnaní nemohou žádné pracovní místo najít, protože je jich méně než pracovníků.¹⁷

¹⁴ PAVELKA, T., LOSTER, T., MAKOVSKÝ, P., LANGHAMROVÁ, J. *Dlouhodobá nezaměstnanost v České republice*. Slaný: Melandrium, 2011, s. 5.

¹⁵ TOMEŠ, I. *Obory sociální politiky*. Praha: Portál, 2011, s. 92.

¹⁶ BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. Praha: SLON, 2003, s. 87.

¹⁷ BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. Praha: SLON, 2003, s. 86.

„Další příčinou mohou být dlouhodobé mzdové strnulosti na pracovních trzích, kdy mzdy neklesají ani v době velké nezaměstnanosti. Poklesu mezd totiž často brání dlouhodobé mzdové dohody, které jsou výsledkem kolektivních vyjednávání odborů se zaměstnavateli.“¹⁸

1.2.1 Fáze nezaměstnanosti¹⁹

Počáteční fáze – aktivní období

V tomto období je naprostá většina nezaměstnaných aktivní. Projevují se optimismem a aktivně si hledají nové zaměstnání. U každého člověka se však aktivita při hledání zaměstnání projevuje jinak.

Někteří jedinci využívají všech dostupných způsobů a možností k nalezení zaměstnání (podávají inzeráty, zapojují do hledání své známé, navštěvují osobně firmy, hledají práci na internetu apod.).

Jiní lidé si pod aktivním hledáním zaměstnání představují třeba pouze důvěru, že jim úřad práce nějakou práci nabídne, nebo že se někdo z příbuzných nebo známých o volném místě dozví a dá jim vědět.

„V počáteční fázi nezaměstnanosti věří nezaměstnaný člověk v úspěch svého snažení. Věří, že zaměstnání brzy získá. Často vnímá také podporu své užší i širší rodiny, svých přátel.“²⁰

Druhá fáze – období zklamání

Pokud je nezaměstnaný člověk neúspěšný při hledání zaměstnání, nastává fáze zklamání, deprese a pesimismu, fáze ztráty duševní rovnováhy. Tato fáze nastává průměrně kolem šestého až dvanáctého měsíce trvající nezaměstnanosti.

Ztráta práce postihuje ve svých důsledcích celou psychiku člověka, jeho intelektuální i citovou oblast a oblast vůle. Vlastní prožívání a důsledky dlouhodobé nezaměstnanosti jsou podmíněné individuálně (záleží na obraných reakcích člověka, na jeho vnitřní odolnosti a sociálním zázemí).

¹⁸ BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. Praha: SLON, 2003, s. 87.

¹⁹ PLESNÍK, V., RICHTEROVÁ, B., QUISOVÁ, S. *Problém dlouhodobé nezaměstnanosti, praxe a východiska*. Křnov: REINTEGRA, 2006, s. 9-15.

²⁰ PLESNÍK, V., RICHTEROVÁ, B., QUISOVÁ, S. *Problém dlouhodobé nezaměstnanosti, praxe a východiska*. Křnov: REINTEGRA, 2006, s. 9.

„Někteří lidé snáší dlouhodobou nezaměstnanost dobře, ale u jiných velmi významně narušuje psychickou rovnováhu.“²¹

Třetí fáze – životní strategie nezaměstnaných

S prodlužováním délky nezaměstnanosti začíná postupně docházet k subjektivnímu vnímání nezaměstnanosti jako „normálního stavu“. Dlouhodobě nezaměstnaný přestává aktivně hledat zaměstnání a přichází období pasivity. V tomto období se nezaměstnaný soustřeďuje spíše na udržení své psychické rovnováhy a snaží se o eliminaci stresových podnětů na nejnižší možnou míru (pokouší se na své problémy nemyslet, vyčkává, až se situace vyřeší sama, vyhýbá se výběrovým řízením, hledá si výmluvy).

V této fázi si člověk obvykle zvolí jednu z životních strategií, která mu pomáhá fungovat v jeho tíživé situaci. Tato volba určitých životních strategií diferencuje různé skupiny nezaměstnaných (kultury nezaměstnaných) např.:

- rovnostářská kultura (přístup k práci – pocit povinnosti, jsou ochotni práci přijmout i za méně výhodných podmínek)
- fatalistická kultura (vnímají sociální řád jako něco, co je zcela mimo jejich kontrolu, cítí se odevzdání svému osudu, jsou závislí na systému sociálních podpor)
- individualistická kultura (převládá snaha bezohledně využívat nabízených příležitostí, práci nechápou jako hodnotu samu o sobě, ale pouze jako jednu z cest k dosažení určité úrovně spotřeby)

„Ukazuje se, že čím delší je délka trvání nezaměstnanosti, tím těžší je vrátit se zpět na pracovní trhy. Zde se vlastně původně nedobrovolná nezaměstnanost mění v dobrovolnou, a tak zvyšuje přirozenou míru nezaměstnanosti.“²²

²¹ PLESNÍK, V., RICHTEROVÁ, B., QUISOVÁ, S. *Problém dlouhodobé nezaměstnanosti, praxe a východiska*. Krnov: REINTEGRA, 2006, s. 11.

²² BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. Praha: SLON, 2003, s. 88.

1.2.2 Důsledky dlouhodobé nezaměstnanosti

Práce je nástrojem naší kariéry, společenského vzestupu, naplněním motivací, ctížádosti, ambicí, radosti i spokojenosti. Práce organizuje život člověka a jejím prostřednictvím se člověk sám definuje a utváří si svoji identitu a své sebevědomí.

Ve společnosti se očekává, že člověk, který je schopen pracovat, bude získávat své osobní důchody především z práce. K tomu společnost vytváří příslušnou ekonomickou a společenskou infrastrukturu. Nezaměstnanost znamená ztrátu společenských kontaktů, sociálního statutu, důstojnosti a prestiže, která vyplývá přirozeně z jeho postavení ve společnosti. Sociální status plyne z toho, že člověk jednak má pracovní místo a jednak z charakteristik tohoto pracovního místa, které jej zařazuje do společnosti.²³

„Člověk si postupně zvykne na to, že napracuje, a vypadne z pravidelného životního rytmu. Odvykne každodenní povinnosti a zjistí, že i z podpory se dá žít, i když mnohem skromněji. Odpadne tíže hledání práce a žije se volněji. Někteří ztratí víru, že vůbec kdy práci najdou a nebudou schopni vyvíjet takové úsilí na její hledání jako dřív.“²⁴

Je zřejmé, že nezaměstnanost působí na člověka i jeho okolí. Co se týče absolventů, nabízí se otázka, jaký je rozdíl v působení dlouhodobé nezaměstnanosti na člověka, který již pracoval, ale o práci přišel a na absolventa, který zatím nemá s prací žádné zkušenosti.

Situace absolventa se zdá být o mnoho tíživější hlavně mírou beznaděje. Pokud ještě člověk nepracoval, vtírá se myšlenka, že práci prostě najít nelze a veškerá snaha se zdá být zbytečná.

„Mezi nejčastěji zmiňované mimoekonomické dopady patří: růst nemocnosti, rozpady manželství, růst kriminality, alkoholismus, růst počtu sebevražd, zhoršení vnímání postiženého člověka ze strany společnosti apod. Zejména déletrvající nezaměstnanost se také projevuje ve ztrátě kvalifikace a pracovních návyků.“²⁵

Mezi hlavní obecné důsledky dlouhodobé nezaměstnanosti patří především:

1. Celkové snížení životní úrovně

²³ BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. Praha: SLON, 2003, s. 106-107.

²⁴ BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. Praha: SLON, 2003, s. 87.

²⁵ PAVELKA, T., LOSTER, T., MAKOVSKÝ, P., LANGHAMROVÁ, J. *Dlouhodobá nezaměstnanost v České republice*. Slaný: Melandrium, 2011, s. 5.

2. Sociální izolace
3. Změna vnímání času
4. Zhoršený zdravotní stav
5. Zátěž vztahů v rodině
6. Ztráta statusu
7. Ztráta zájmu o společnost a její život²⁶

Celkové snížení životní úrovně

Je jasné, že pokud člověk nemá stálou nebo vůbec nějakou práci, podepíše se to i na jeho finanční situaci. S tím jde ruku v ruce i celkové snížení jeho životní úrovně. Toto se netýká pouze jedince samotného, ale mnohdy i jeho nejbližší rodiny. Snadno si lze představit, jak složité je v dnešní době uživit rodinu pouze z jednoho platu. Absolventi se zase v mnohých případech spoléhají právě na pomoc bližší rodiny. V jejich věku, kdy už jsou prakticky dospělí, je téměř zdrcující myšlenka, že se sami o sebe nedokáží postarat, že jsou stále závislí na finanční podpoře rodičů.

„Příjem rodiny z podpor nedovoluje obvyklou míru uspokojení jejich potřeb. Sociologové hovoří o zkušenosti deprivace, která je spojená s neschopností získat a vlastnit určité množství zboží.“²⁷

Snížená životní úroveň přímo souvisí s omezením spotřeby. Nezaměstnaný člověk, který byl zvyklý na určitý standart se nyní musí značně uskromnit. Toto bývá pro každého velmi náročné.

Sociální izolace

„Většina dlouhodobě nezaměstnaných se více či méně stydí za to, že se jim nepodařilo najít zaměstnání. Mají tendenci vyhýbat se zaměstnaným lidem, ale i ostatním nezaměstnaným, kteří na ně působí depresivně. Do tohoto typu izolace se dostávají nezaměstnaní postupně, tak jak s prodlužující se délkou nezaměstnanosti sklouzávají do stále pasivnějších životních strategií. Neschopnost dosáhnout a udržet určitou úroveň spotřeby a potvrdit tak své místo, vztahy a identitu ve společnosti je zdrojem její relativní deprivace. Ztráta statutu má ještě

²⁶ PLESNÍK, V., RICHTEROVÁ, B., QUISOVÁ, S. *Problém dlouhodobé nezaměstnanosti, praxe a východiska*. Krnov: REINTEGRA, 2006, s. 11-14.

²⁷ BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. Praha: SLON, 2003, s. 107.

těživý aspekt ztráty možnosti prezentovat ho. Proto se obvykle nezaměstnaní snaží co nejdéle skrývat svůj statutový pád a udržet co nejdéle alespoň viditelné znaky své spotřeby." ²⁸

Je velmi psychicky náročné vyrovnat se se svým statutem dlouhodobě nezaměstnaného. O to horší je neustálé nutkaní k srovnávání s ostatními lidmi, ze svého sociálního okolí, kteří práci mají. Mnohokrát je nejjednodušším řešením stáhnout se do ústraní a přestat tyto kontakty vyhledávat. Toto může paradoxně vést k nižším šancím uplatnění na trhu práce. Ze situace nezaměstnaného se tak stává začarovaný kruh, z kterého se člověk nevymaní snadno.

Zhoršený zdravotní stav

„Nezaměstnanost, chápána jako stresor, vede k různým fyziologickým reakcím, které vyvolávají psychosomatické poruchy. Dlouhodobý stres atakuje imunitní a kardiovaskulární systém.“ ²⁹

Ke klasickým příznakům potíží, způsobeným dlouhodobým stresem pramenícím z neschopnosti najít si práci patří například úzkost, depresivní stavy, náladovost, podrážděnost, neurčité obavy i konkrétní strach, bolesti hlavy, nespavost, zvýšená únava, žaludeční potíže, třes, bušení srdce.

Nepřímý vliv na zdravotní stav mohou mít i škodlivé návyky spojené se stresem a bezúčelností v období nezaměstnanosti (alkohol, nikotin, drogy).

Změna vnímání času

„V naší kultuře je hodnota volného času dána možností odpočinku od práce. V nezaměstnanosti čas přestává hrát důležitou roli, postrádá smysl a je vyplňován pocitem nudy. Právě neomezené množství volného času paradoxně zabraňuje nezaměstnaným v tom, aby jej využívali.“ ³⁰

Člověk je zvyklý volit mezi volným časem a pracovním časem a hledat jejich optimální kombinaci, která mu přináší největší užitek. Užitek času volného doplňuje užitek spotřeby ale nenahrazuje ho. Hodnota volného času je odvozována od obětované mzdy, kterou by člověk mohl získat, kdyby v tomto čase pracoval. Hodnota jeho volného času

²⁸ PLESNÍK, V., RICHTEROVÁ, B., QUISOVÁ, S. *Problém dlouhodobé nezaměstnanosti, praxe a východiska*. Krmov: REINTEGRA, 2006, s. 13.

²⁹ PLESNÍK, V., RICHTEROVÁ, B., QUISOVÁ, S. *Problém dlouhodobé nezaměstnanosti, praxe a východiska*. Krmov: REINTEGRA, 2006, s. 14.

³⁰ PLESNÍK, V., RICHTEROVÁ, B., QUISOVÁ, S. *Problém dlouhodobé nezaměstnanosti, praxe a východiska*. Krmov: REINTEGRA, 2006, s. 12.

je tedy nulová, pokud není schopen získat mzdu. Ztráta hodnota volného času a dramatický pokles jeho užítku snižuje jeho důležitost pro člověka.³¹

Nesporně zde jde právě o režim dne, který je důležitý pro celkovou životní harmonii. Při ztrátě zaměstnání nebo ukončení školy se tento režim vytrácí. Po nějaké době, kdy je člověk bez práce přestává vnímat čas jako důležitý. Nikam není třeba spěchat. Nezaměstnaní postupně ztrácejí podněty k jakékoliv činnosti (ztrácejí důvod se něčemu cílevědomě věnovat). Nezaměstnaný člověk by si měl vytvořit vlastní strukturu dne. Bohužel jen velmi málo lidí je schopno se dále věnovat sobě prospěšným činnostem, jelikož je neustále tíží myšlenka nezaměstnanosti. Dále je logické, že některé činnosti (například sporty) vyžadují určité finanční prostředky. To si nezaměstnaný velice často nemůže jednoduše dovolit.

Zátěž vztahů v rodině

„Snižuje se životní úroveň rodiny a její sociální status – postavení ve společnosti. Rodina je nucena zavést úsporná opatření. Nejvýrazněji se to projevuje v rodinách s dětmi v situaci, kdy nezaměstnaným je muž. V literatuře se uvádí, že nezaměstnaný otec ztrácí svoji roli a autoritu, což může vést k výchovným problémům. Problémem je také skutečnost, že se děti nemohou ve svém volném čase věnovat činnostem vyžadujícím finanční prostředky. Napětí, vznikající v rodině v důsledku dlouhodobé nezaměstnanosti, vede také k neshodám mezi partnery a ohrožuje stabilitu rodiny.“³²

U nezaměstnaných absolventů, pokud nemají vlastní děti, je situace trochu jiná. Vzhledem ke své pravděpodobné finanční závislosti na rodičích jde velmi často o psychickou stránku věci. Pocit bezmoci a nemožnosti se osamostatnit se promítá i do vztahů s rodinou. Nezaměstnaný absolvent se nachází pod neustálým tlakem, v některých případech musí snášet i výčitky ze strany svých blízkých. Bývá neustále srovnáván se svými vrstevníky, kteří již práci mají, popřípadě se již osamostatnili, bydlí sami, mají rodinu atd. Pro mladého člověka je toto jistě velká zátěž. Samozřejmě i toto bývá velmi individuální.

Ztráta statusu

„Ztráta zaměstnání představuje statusový pád. Člověk ztrácí status zaměstnaného a je nucen přijmout společensky méněcenný status nezaměstnaného, spojený s některými nepříjemnými povinnostmi, ale i se společenskými předsudky (ztráta zaměstnání jako viditelný důkaz

³¹ BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. Praha: SLON, 2003, s. 107.

³² PLESNÍK, V., RICHTEROVÁ, B., QUISOVÁ, S. *Problém dlouhodobé nezaměstnanosti, praxe a východiska*. Krnov: REINTEGRA, 2006, s. 13.

osobního selhání). Od nezaměstnaného se očekává, že by měl být schopen svou nepříznivou situaci změnit a je za to činěň zodpovědným.”³³

V dnešní době je situace taková, že se bez zaměstnání může ocitnout skutečně každý. I přesto se stále setkáváme s těmito nepříjemnými stereotypy ze strany okolí. Nezaměstnaní jsou často vnímáni jako líní a neschopní lidé. Navíc je tu i určitý tlak na to, aby člověk bez práce přijal jakékoliv místo za jakoukoliv mzdu bez ohledu na své znalosti a schopnosti. Stává se tak, že i když si nezaměstnaný práci najde, nebývá s ní spokojený a nadále u něj převládá pocit snížení statusu.

U absolventů je toto podobné. Pokud po dlouhodobém hledání konečně získají práci, často se stává, že tato práce nevyhovuje jejich požadavkům, ale v situaci, kdy si nemohou vybírat, jsou rádi i za málo. Jejich nevyužitý potenciál však neustále snižuje jejich status a jejich okolí časem začne tlačit na to, aby si sehnali práci lepší.

Ztráta zájmu o společnost a její život

*„Ztráta zaměstnání je vnímána jako určitá forma vyloučení ze života společnosti. Člověk nikam nepatří, jeho život ztratil význam a účel. Společnost si dlouhodobě nezaměstnaných necení.“*³⁴

Není tedy divu, že se člověk v této situaci snaží odseparovat od společností, v níž nenalézá uznání. Objevují se tím pádem i negativistické tendence k sobě samému, ke svému okolí, i ke společnosti jako takové. S tím se pojí sociální izolace a útěk do samoty. Nezaměstnaného postupně přestává bavit společenský život, přestává navazovat nové kontakty i udržovat ty stávající. Nemá zájem dělit se o své problémy s jinými lidmi a neustále jim vysvětlovat proč je na tom tak jak je. Úspěchy a neúspěchy ostatních jej přestávají zajímat. Někdy přestává být ochotný jiným naslouchat nebo pomáhat.

*„Nezaměstnaný člověk ztrácí zájem participovat na cílech společnosti.“*³⁵

1.2.3 Možnosti řešení

V České republice počet dlouhodobě nezaměstnaných postupně narůstá. Dlouhodobě nezaměstnaný člověk se prakticky nevrací do zaměstnání, jen se mu prodlužuje délka

³³ PLESNÍK, V., RICHTEROVÁ, B., QUISOVÁ, S. *Problém dlouhodobé nezaměstnanosti, praxe a východiska*. Krmov: REINTEGRA, 2006, s. 13.

³⁴ PLESNÍK, V., RICHTEROVÁ, B., QUISOVÁ, S. *Problém dlouhodobé nezaměstnanosti, praxe a východiska*. Krmov: REINTEGRA, 2006, s. 14.

³⁵ PLESNÍK, V., RICHTEROVÁ, B., QUISOVÁ, S. *Problém dlouhodobé nezaměstnanosti, praxe a východiska*. Krmov: REINTEGRA, 2006, s. 14.

nezaměstnanosti. Tito lidé jsou závislí na sociálním státu a adaptují se na tento zdroj příjmů. Otázkou je, zda můžeme v budoucnosti očekávat nějakou pozitivní změnu této situace.

Nezaměstnaný člověk má dle požadavků společnosti pokračovat v aktivitě hledání zaměstnání i v případě opakovaných neúspěchů. Toto však realitě bohužel příliš neodpovídá. Jak již bylo řečeno, po určité době nezaměstnaný přestává aktivně hledat zaměstnání (asi po šesti až dvanácti měsících). Poté se člověk většinou adaptuje na situaci nezaměstnanosti a volí některou životní strategii, která mu umožní udržet si psychickou rovnováhu a odolat negativním důsledkům dlouhodobé nezaměstnanosti. Do budoucna se od dlouhodobě nezaměstnaných osob nedá očekávat, že své postupy a přístup změní.

Firmy, podnikatelé a organizace mají často z dlouhodobě nezaměstnaných osob obavy. Jednou ze základních otázek na výběrových řízeních bývá, jak dlouho je člověk nezaměstnaný. Často také, je-li nezaměstnaný poslán úřadem práce do nějaké firmy, se stává, že se prezentuje takovým způsobem, ze kterého je zřejmý jeho nezáměr o práci. Nelze tedy v budoucnu očekávat od firem, organizací a podnikatelů ani zvýšený zájem o zaměstnávání dlouhodobě nezaměstnaných osob. Bohužel, většinou nepomáhá ani systém dotací.³⁶

„Úřady práce nedisponují v současnosti dostatečnou personální kapacitou na to, aby dokázaly řešit složité a kumulované problémy dlouhodobě nezaměstnaných jedinců. Důsledkem bývá skutečnost, že právě dlouhodobě nezaměstnaní docházejí na úřad práce nejméně často. (někdy pouze jednou za 1-3 měsíce). Také jednání s nimi je na úřadech práce zpravidla velmi rychlé.“³⁷

Tím pádem je skoro jasné, že nezaměstnaný člověk většinou svou zvolenou životní strategii nemění, neboť jej k tomu nic nenutí. Je velmi náročné, ne-li nemožné, poskytnout těmto lidem dlouhodobou individuální pomoc a podporu zkrátka proto, že zprostředkovatelů na úřadech práce je čím dál méně v poměru k nezaměstnaným. Zvýšit reálné šance na uplatnění těchto lidí tedy není vůbec jednoduchá záležitost a vyžaduje si více různých úrovní řešení.

Jedním z východisek z této situace je zapojit dlouhodobě nezaměstnané do speciálních programů, které by jim poskytly dostatečnou motivaci a podporu ke změně jejich chování,

³⁶ PLESNÍK, V., RICHTEROVÁ, B., QUISOVÁ, S. *Problém dlouhodobé nezaměstnanosti, praxe a východiska*. Křnov: REINTEGRA, 2006, s. 17.

³⁷ PLESNÍK, V., RICHTEROVÁ, B., QUISOVÁ, S. *Problém dlouhodobé nezaměstnanosti, praxe a východiska*. Křnov: REINTEGRA, 2006, s. 18.

případně k opětovnému nalezení zaměstnání. Tyto programy již jsou připravovány a v menší míře i realizovány úřady práce a nestátními neziskovými organizacemi. V budoucnosti se počítá s dalším rozšiřováním těchto programů na podporu dlouhodobě nezaměstnaných.³⁸

„Míra zodpovědnosti státu za životní situaci nezaměstnaných a oprávněnosti jeho zásahů do trhů práce, jakož i míra přerozdělování důchodu vřady byla a neustále je předmětem politických diskuzí. Zastánci vládních aktivit v podstatě přijímají odpovědnost státu za nezaměstnané. Nezaměstnanost je interpretována jakožto výsledek společenských nebo ekonomických podmínek, které mohou jednotlivci jen málo ovlivňovat, a proto by jim vláda měla pomoci.“³⁹

Vláda tak čelí nebezpečí, že se na nezaměstnanost budou dále nabalovat i jiné sekundární ekonomické a společenské problémy, jako je kriminalita, drogy, rozpad rodin nebo chudoba, které musí společnost následně řešit. Vláda by měla proto rozvinout záchranou sociální síť, která zajistí, že nezaměstnaní nepropadnou příliš hluboko.

Dalším přístupem je názor, že nejlépe si poradí tržní síly samy. Lidé jsou zodpovědní sami za sebe a měli by si tedy najít pracovní místo sami, bez pomoci státu. Měli by využívat svých známostí, inzerátů v novinách či na internetu nebo osobní obcházení firem nebo podnikatelů s dotazem na případné volné pracovní místo.

Zásahy vlády mohou v tomto případě situaci zhoršit, jelikož kladou překážky tržnímu systému. Výsledkem je neefektivní fungování trhu. Různé sociální programy pomoci vedou svými důsledky nezaměstnané lidi k závislosti na vládě, otupují a utlumují jejich vlastní snahu vyřešit svou situaci, hledat si samostatně práci na trhu práce, případně hledat dočasnou pomoc v rodině nebo u přátel.⁴⁰

³⁸ PLESNÍK, V., RICHTEROVÁ, B., QUISOVÁ, S. *Problém dlouhodobé nezaměstnanosti, praxe a východiska*. Křnov: REINTEGRA, 2006, s. 18.

³⁹ BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. Praha: SLON, 2003, s. 110.

⁴⁰ BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. Praha: SLON, 2003, s. 110.

2 DLOUHODOBÁ NEZAMĚSTNANOST U ABSOLVENTŮ

Absolventi středních škol se po složení závěrečných zkoušek dostávají na trh práce. Často se však stává že i přes jejich odhodlání pracovat a budovat kariéru nejsou na hledání práce a na možnosti jak ji hledat náležitě připraveni, mívají s hledáním svého prvního zaměstnání větší či menší potíže.

*„Záhy po ukončení školy se jak vyučení, tak středoškoláci a vysokoškoláci začínají rozhlížet po svém bližším i vzdálenějším okolí a hledat nejvhodnější příležitost pro uplatnění v praxi. Dalo by se však říci, že to už může být pozdě. Jiní se totiž možná začali o své budoucí zaměstnání zajímat už v průběhu své středoškolské či vysokoškolské přípravy.“*⁴¹

Postavení vzdělání v celospolečenském kontextu je utvářeno také především právě úspěšností uplatnění absolventů škol na trhu práce, ať už jde o absolventy vysokých škol nebo absolventy škol středních. Existuje těsná souvislost mezi vývojem ekonomiky, trhu práce a uplatněním absolventů škol. Proto je třeba se nezaměřovat pouze jen na nezaměstnanost jako takovou, ale především právě na neúspěšnost u absolventů. Sleduje se pouze absolventů, kteří se rozhodli, že již nebudou dále pokračovat ve studiu.

*„Mnohem obtížnější to mohou mít absolventi gymnázií, zejména těch, v nichž byl program výuky spíše všeobecně zaměřen. Pokud například rodiče nesprávně odhadli svého potomka, měli za to, že bude po gymnáziu dále studovat, ačkoliv on pro tuto budoucnost nevykázal žádné nadání a následně ani nadšení, bude se mu těžce zakotvovat v nějakém konkrétním oboru v praxi.“*⁴²

Mezi trhem práce a vzděláním by měla existovat bezprostřední komunikace a výměna informací. Vývoj celé společnosti zde ukazuje na potřebu různých nových přístupů k utváření vzdělávací soustavy. Současná vysoká míra nezaměstnanosti absolventů škol se týká hlavně momentální nepříznivé ekonomické situace, ale také toho, že jsou absolventi na trhu práce obvykle znevýhodněni nedostatkem praxe a jinými faktory.

S nezaměstnaností absolventů taktéž souvisí otázka, zda jsou tito na trhu práce diskriminováni. Na tuto otázku však není snadné odpovědět. Se zaměstnáváním absolventů se pojí celá řada nevýhod. Ale naproti tomu jsou zde i nesporné výhody, které se tohoto týkají. Ať tak či onak ukazuje se, že se toto téma stává v dnešní době čím dál více aktuálním.

⁴¹ HANZLÍKOVÁ, O., PAUKNEROVÁ, D., SOUŠKOVÁ, M. *Jak uspět v prvním zaměstnání*. Praha: Grada, 2001, s. 24.

⁴² HANZLÍKOVÁ, O., PAUKNEROVÁ, D., SOUŠKOVÁ, M. *Jak uspět v prvním zaměstnání*. Praha: Grada, 2001, s. 24.

„Řešení uplatnění absolventů škol spočívá v proměně vzdělávacího systému tak, aby se stal integrální součástí společensko-ekonomických procesů. Možnosti vzdělávání mají být člověku otevřeny v průběhu celého jeho života.“⁴³

Celková míra nezaměstnanosti v České republice stále roste, ukazuje na úbytek pracovních příležitostí, snižující se nabídku volných pracovních míst. Až na výjimky poptávka převyšuje nabídku pracovních míst v jednotlivých oborech. I tak ale stále existují obory, v nichž se pracovníci úřadů práce setkávají s převisem volných pracovních míst. Nabízí se otázka, do jaké míry je tento převis způsoben nedostatečným počtem absolventů oboru a do jaké míry je daný nezájmem absolventů pracovat v oborech ve kterých nejsou tolik výhodné pracovní a platové podmínky. Občas tak nastane situace, kdy pracovníci úřadů práce signalizují nedostatek absolventů v daném oboru, přičemž velký počet těchto pracovníků získal uplatnění v jiné oblasti a mnozí jsou i přesto v registraci úřadů práce.⁴⁴

Nedostatky v průběhu začleňování absolventů do pracovního procesu mívají příčiny subjektivní i objektivní. Objektivní příčiny bývají obvykle spojeny s vnějšími možnostmi uplatnění na trhu práce. Subjektivní příčiny vyplývají z narušení celkové přípravy absolventů škol pro život a práci určitými činiteli, jako jsou například různé handicapity v oblasti vloh nebo schopností člověka.⁴⁵

Mladí lidé v dnešní době musí být cílevědomí, vytrvalí a samostatní nejen při hledání práce, ale také proto, aby si novou práci udrželi.

„Jinak řečeno, mnohé z úspěšnosti mladých lidí v praxi, a zejména v prvním zaměstnání, závisí na jejich subjektivních předpokladech podávat přiměřené pracovní výkony v průběhu delší doby, tedy na jejich výkonnosti. A tu, jak je zřejmé, mohou jak jejich schopnosti, tak motivační vlastnosti značně ovlivnit.“⁴⁶

2.1 Vliv vzdělání na uplatnění na trhu práce

Nová odvětví, která se rychle rozvíjejí (např. Související s elektronikou nebo telekomunikacemi), se většinou opírají o vysoce vzdělanou a kvalifikovanou práci. Jsou

⁴³ HORÁČKOVÁ, D., RYŠKA, R. *Uplatnění absolventů škol na trhu práce*. Praha: TAURIS, 1999, s. 56.

⁴⁴ TRHLÍKOVÁ, J., VOJTĚCH, J. *Názory pracovníků úřadů práce na uplatnění absolventů škol*. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2004, s. 11.

⁴⁵ HANZLÍKOVÁ, O., PAUKNEROVÁ, D., SOUŠKOVÁ, M. *Jak uspět v prvním zaměstnání*. Praha: Grada, 2001, s. 20.

⁴⁶ HANZLÍKOVÁ, O., PAUKNEROVÁ, D., SOUŠKOVÁ, M. *Jak uspět v prvním zaměstnání*. Praha: Grada, 2001, s. 22.

mnohem produktivnější než zmenšující se odvětví s málo kvalifikovanou a málo produktivní pracovní silou. Výsledek souvisí s dlouhodobou tendencí růstu poptávky po kvalifikované práci, přičemž tato poptávka roste rychleji než poptávka v méně kvalifikovaných oborech.

To je jeden z důvodů, proč nezaměstnanost postihuje ve větší míře méně kvalifikované pracovníky, zatímco v nejnižší míře postihuje pracovníky s vysokoškolským vzděláním.⁴⁷

*„Dlouhodobá nezaměstnanost nepostihuje celou ekonomicky aktivní populaci dané země rovnoměrně. Některé skupiny obyvatelstva jsou dlouhodobou nezaměstnaností zasaženy více, některé méně. Pokud se týká úrovně vzdělání, uvádí se, že nejvyšší výskyt dlouhodobé nezaměstnanosti je zpravidla pozorován u skupiny osob s nejnižší úrovní vzdělání. Čím vyšší je úroveň vzdělání, tím se problém dlouhodobé nezaměstnanosti stává zpravidla méně závažným.“*⁴⁸

Dosažené vzdělání představuje velmi významný faktor pro uplatnění na trhu práce. Je všeobecně známé, že pracující se středoškolským vzděláním se většinou vždy potýkají na trhu práce s daleko menšími problémy než lidé se vzděláním nižším (základním). Pokud budeme řešit absolventy s vyšším odborným a vysokoškolským vzděláním je jejich situace na trhu práce v naprosté většině stabilnější než u ostatních pracujících. Změny celkové nezaměstnanosti se u vysokoškoláků a u uchazečů s vyšším odborným vzděláním promítají celkově pomaleji a v menší míře. Pracující s úplným odborným středoškolským vzděláním jsou na tom také všeobecně celkem dobře. Jejich míra nezaměstnanosti je většinou pod průměrem celkové nezaměstnanosti. Kolem této průměrné míry nezaměstnanosti se zpravidla pohybují lidé vyučení a absolventi všeobecného středního vzdělání (gymnází).

*„Na každé úrovni vzdělávání existují různé druhy vzdělávání s posláním, které se navzájem do jisté míry liší. Jestliže základní škola připravuje naprostou většinu svých absolventů k pokračování na sekundární úrovni vzdělávání, střední školy jsou již v tomto ohledu odlišné. Gymnázium slouží jako příprava pro další vzdělávání, především na vysokých školách. Hodnoty neúspěšnosti a nezaměstnanosti jsou si nejbližší u škol, kde většina absolventů vstupuje na trh práce.“*⁴⁹

⁴⁷ BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. Praha: SLON, 2003, s. 84.

⁴⁸ PAVELKA, T., LOSTER, T., MAKOVSKÝ, P., LANGHAMROVÁ, J. *Dlouhodobá nezaměstnanost v České republice*. Slaný: Melandrium, 2011, s. 51.

⁴⁹ HORÁČKOVÁ, D., RYŠKA, R. *Uplatnění absolventů škol na trhu práce*. Praha: TAURIS, 1999, s. 28.

Podle úrovně vzdělání lze nezaměstnané dělit do čtyř skupin:

1. lidé se základním vzděláním
2. lidé se středoškolským vzděláním bez maturity
3. lidé se středoškolským vzděláním s maturitou
4. lidé s vysokoškolským vzděláním⁵⁰

Každý druh vzdělání připravuje své studenty na vykonávání určitého druhu činnosti. Absolventi učebních oborů by měli najít uplatnění jako kvalifikovaní dělníci, řemeslníci nebo obslužný personál různých zařízení a strojů. Zajímavý je i fakt, že například neúspěšní uchazeči o studium na vysokých školách z řad absolventů gymnázií pracují častěji na místech nižších administrativních pracovníků než absolventi středních škol s maturitou.

„Definujeme-li úspěšnost daného druhu vzdělávání tím, zda absolventi naleznou uplatnění ať již na další úrovni vzdělávání nebo na trhu práce, je možné říci, že funkce gymnázia je úspěšně naplňována.“⁵¹

Minulým vývojem je bohužel poznamenán i vysoký nárůst míry nezaměstnanosti vysokoškolsky vzdělaných absolventů, avšak absolutní hodnota zatím zůstává stále nižší než celková míra nezaměstnanosti.

„Prvním ukazatelem, který je důležitý pro posouzení závažnosti dlouhodobé nezaměstnanosti u jednotlivých vzdělanostních skupin, je samozřejmě míra dlouhodobé nezaměstnanosti.“⁵²

⁵⁰ PAVELKA, T., LOSTER, T., MAKOVSKÝ, P., LANGHAMROVÁ, J. *Dlouhodobá nezaměstnanost v České republice*. Slaný: Melandrium, 2011, s. 51.

⁵¹ HORÁČKOVÁ, D., RYŠKA, R. *Uplatnění absolventů škol na trhu práce*. Praha: TAURIS, 1999, s. 28.

⁵² PAVELKA, T., LOSTER, T., MAKOVSKÝ, P., LANGHAMROVÁ, J. *Dlouhodobá nezaměstnanost v České republice*. Slaný: Melandrium, 2011, s. 51.

2.2 Problematika uplatnění absolventů

„Šance absolventů na získání pracovního uplatnění, tedy jejich konkurenceschopnost na trhu práce, je diferencovaná podle situace v jednotlivých profesích, požadavků, které na zaměstnance kladou a podle míry nezaměstnanosti v jednotlivých oborech.“⁵³

Přechod absolventů za školy do pracovního procesu je významným krokem z hlediska jednotlivce i celé společnosti. Úspěšnost tohoto procesu je podmíněná řadou faktorů. Jednak se to týká faktorů vnějších, které se týkají veškerých okolností a vnějších vlivů, jež na tento proces působí (celková ekonomická situace, trh práce, potřeba určitých oborů, konkurence apod.) a také faktorů, které se týkají samotného jednotlivce, který se chce na trhu práce uplatnit. Jedním z důležitých prvků celého procesu je výběr studijního oboru a zároveň budoucí profese tak, aby respektoval zájmy a schopnosti žáka, i možnosti dalšího pracovního uplatnění, což nebývá vůbec snadné.

Na úspěšnost uplatnění absolventů na trhu práce mají vliv například i výhody a nevýhody spojené s jejich zaměstnáváním.

„Absolventi patří vzhledem k nedostatku praxe mezi skupiny tradičně více ohrožené nezaměstnaností. Na druhou stranu mají ve srovnání se staršími kategoriemi pracovníků i řadu předností, především vyšší flexibilitu, schopnost se učit, mají zpravidla lepší schopnost pracovat s výpočetní technikou a zvládnout cizí jazyk.“⁵⁴

2.2.1 Výhody zaměstnávání absolventů

Mezi hlavní výhody zaměstnávání absolventů středních škol patří zejména fakt, že jsou tito uchazeči o práci často velice ambiciózní, což v důsledku znamená, že mají spoustu elánu dokázat, že se firmám a podnikatelům vyplatí je zaměstnat a platí jim za jejich práci odpovídající mzdu. Absolventi škol jsou také většinou velmi dobře teoreticky připravení, oboru svého studia dobře rozumí. Znají současné trendy, z čehož vyplývá, že se nezaleknou internetu a moderních technologií všeobecně. I jazyková příprava bývá u těchto uchazečů většinou kvalitnější než například u generace starší.

⁵³ TRHLÍKOVÁ, J., VOJTĚCH, J. *Názory pracovníků úřadů práce na uplatnění absolventů škol*. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2004, s. 10.

⁵⁴ TRHLÍKOVÁ, J., VOJTĚCH, J. *Názory pracovníků úřadů práce na uplatnění absolventů škol*. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2004, s. 9.

Absolventi škol mívají taktéž i rozumné mzdové požadavky, které bývají většinou pro zaměstnavatele akceptovatelné. Absolvent, ucházející se o práci často rád přijme nabídku být i za nižší mzdu, pokud vidí možnost profesního růstu a kariérního postupu.

Paradoxem je, že nespornou výhodou zaměstnávání absolventů může být právě jejich nezkušenost a neznalost některých pracovních postupů. Jsou společnosti, které přímo preferují nezkušené absolventy, jenž nemají ještě žádné špatné pracovní návyky, takové, kteří si tolik nestěžují a velice dobře se proto přizpůsobí pracovním požadavkům zaměstnavatelů.

V neposlední řadě je zde i jejich otevřenost novým pracovním postupům, nekonvenční, tvůrčí nápady, odvaha riskovat, ochota učit se a dále se vzdělávat.

2.2.2 Nevýhody zaměstnávání absolventů

Snad každého napadne jedna z největších nevýhod zaměstnávání absolventů, což je nesporně jejich malá nebo žádná praxe. Toto se týká většinou absolventů středních škol, jejichž míra praxe je často velmi sporadická, mimo to se nezdá, že jedná o praxi, která většinou příliš nesouvisí s budoucím směrem jejich pracovního uplatnění. Absolventi vysokých škol bývají v tomto ohledu připraveni pro trh práce o něco lépe, jejich pracovní zkušenosti bývají bohatší a týkají se ve větší míře oblastí a oborů, ve kterých se tito absolventi chtějí dále uplatnit.

Dost často také platí, že absolventi středních škol mají mnohem méně konkrétní představy, týkající se směru svého budoucího uplatnění a o své případné kariéře. Maturitní zkoušku většinou skládají ve svých osmnácti či devatenácti letech, je tedy jasné, že v tomto věku mívají všeobecně omezenější rozhled než absolventi škol vysokých.

K dalším nevýhodám patří například přeceňování vlastních sil i toho, co může daný uchazeč o pracovní místo zaměstnavateli nabídnout.

Pokud se zaměříme na míru uplatnění absolventů škol dle jednotlivých oborů, můžeme říci, že všeobecně nejlépe na tom jsou absolventi oborů zdravotnických (bez ohledu na úroveň a druh školy na které absolvovali). Absolventi přírodovědných oborů hledají uplatnění v zásadě nejhůře.

Jde-li o absolventy středních odborných škol, vesměs se lépe uplatňují mladí lidé, absolventi technických oborů, než společenských oborů, avšak není mezi nimi rozdíl velmi výrazný. Zajímavé je, že u absolventů vyšších odborných škol tomu bývá naopak (lépe se uplatní absolvent společenského oboru než absolvent technicky orientovaný).

U vysokoškoláků jsou na tom nejlépe právě technicky zaměření absolventi, ale ani absolventi společenských oborů nemívají výrazné problémy s hledáním práce.

„Problémem je spíše nedostatek zájemců o studium méně atraktivních, především technických oborů. Jak upozorňují pracovníci úřadů práce, školy přizpůsobují strukturu nabídky poptávce veřejnosti a u některých oborů otevírají více tříd, než kolik je trh práce schopen absorbovat. Naopak v některých oborech trvá nezáměr o jejich studium ze strany rodičů i dětí, a to i přes to, že zde existuje poptávka po pracovní síle.“⁵⁵

2.3 Předpoklady uplatnění absolventů na trhu práce

*„Postavení vzdělání v celospolečenském kontextu je mimo jiné utvářeno úspěšností absolventů škol na trhu práce. Vzdělávací soustava existuje v systémovém celospolečenském prostředí, její výstupy vzhledem k trhu práce jsou výsledkem interakcí mnoha činitelů nejen z prostředí vzdělávání, ale i jeho systémového okolí. Ovlivňuje ji jak vývoj společnosti obecně, tak ekonomický vývoj, svět zaměstnavatelů i celkově vývoj trhu práce, ale například i procesy globalizace, mezi něž dnes patří stále více se v evropském kontextu prosazující požadavek na mezinárodní mobilitu pracovníků a s ní související transparentnost dosahovaných kvalifikací, nebo rostoucí vnímání vzdělanosti jako nutného předpokladu konkurenceschopnosti ekonomiky.“*⁵⁶

⁵⁵ TRHLÍKOVÁ, J., VOJTĚCH, J. *Názory pracovníků úřadů práce na uplatnění absolventů škol*. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2004, s. 13.

⁵⁶ HORÁČKOVÁ, D., RYŠKA, R. *Uplatnění absolventů škol na trhu práce*. Praha: TAURIS, 1999, s. 5.

Existuje spousta determinantů, které ovlivňují uplatnění absolventů v praxi. Již jsem zmínila, že zde patří faktory vnitřní a vnější. K hlavním předpokladům uplatnění absolventů patří bezesporu:

1. Správná volba oboru vzdělání studia na středních školách
2. Dobrá úroveň školní přípravy
3. Potřebné schopnosti a znalosti
4. Správný přístup k hledání zaměstnání

2.2.3 Význam volby oboru vzdělání

„Celospolečenský vývoj ukazuje na potřebu nových přístupů k utváření vzdělávací soustavy ve společensko-ekonomických souvislostech.“⁵⁷

Volba oboru vzdělání se v dnešní době úzce dotýká pozdější možnosti uplatnění studenta, proto je velmi důležité nebrat tuto (životní) volbu na lehkou váhu. Výše jsem stručně zmínila některé obory, jejichž absolventi mohou mít lepší šanci na uplatnění a jiné, u nichž je šance na uplatnění absolventů o poznání nižší. Volba oboru středoškolského studia je tedy pro žáky základních škol velmi zásadním rozhodnutím. V dnešní době se může dokonce zdát, že je budoucí uplatnění daleko důležitější než fakt, aby studenta vybraný obor bavil.

I tak není tato volba ovlivněna pouze touhou získat práci v pozdějším životě. Působí zde opět řada faktorů na straně žáka i řada vnějších omezení. Velmi důležitou roli určitě nepřestaly hrát schopnosti a zájmy ale také určitá limitující omezení, z nichž z nejdůležitějších lze zmínit například kapacitu studijních míst v jednotlivých oborech, úspěch či neúspěch při přijímacím řízení nebo třeba i omezenou nabídku vyučovaných oborů v místě žákova bydliště.

„Jedním z důležitých faktorů, které charakterizují celkovou efektivitu vynaložených prostředků na vzdělávání, je stabilita profesní volby, tedy jinými slovy skutečnost, zda studenti využijí získané poznatky v praxi a zda si najdou zaměstnání v souladu s vystudovaným

⁵⁷ HORÁČKOVÁ, D., RYŠKA, R. *Uplatnění absolventů škol na trhu práce*. Praha: TAURIS, 1999, s. 6.

oborem. *Výsledná situace shody mezi vystudovaným oborem a pracovním uplatněním je výsledkem řady faktorů.*“⁵⁸

Mezi další faktory volby oboru patří samozřejmě i vliv rodiny, příklad rodičů a intelektové schopnosti samotného žáka. Je otázka, kolik absolventů různých škol studovalo obor v souladu se svým přáním a se svými zájmy. Dle výzkumů jich překvapivě vysoké procento uvádí, že jim volba oboru byla víceméně lhostejná, nebo že studovali obor, o který původně neměli zájem vůbec. Rozhodujícím důvodem se jeví právě existence vnějších bariér (žák nebyl přijat na obor, na který chtěl a proto se spokojil s jiným oborem, o který původně nejevil zájem).

I toto by mohla být příčina problémů s následným uplatněním absolventů v pracovním životě. Je s podivem, kolik lidí pracuje v jiném oboru, než v jakém ve skutečnosti absolvovali střední školu.

*„Zjištěná skutečnost, že rozhodnutí o výběru studijního oboru závisí v první řadě na samotném studentovi a jeho rodičích a až v druhé řadě se na něm podílejí učitelé, lidé z praxe a poradenské instituce, ukazuje potřebu široce dostupných informací potřebných pro kvalifikované rozhodnutí o studiu a nutnost jejich nasměrování nejen do učitelské sféry a poradenských orgánů, ale i k nejširší veřejnosti.“*⁵⁹

Úroveň školní přípravy

Míra úrovně školní přípravy je jedním z dalších důležitých předpokladů uplatnění absolventů na trhu práce. Jak v oblasti odborných teoretických i praktických znalostí a dovedností, tak i v oblasti určitých důležitých kompetencí.

K těmto kompetencím se řadí například:

- schopnost rozhodovat se
- schopnost převzít zodpovědnost za své jednání
- schopnost pracovat v týmu
- schopnost pracovat samostatně
- schopnost samostatně rozhodovat
- umění komunikovat
- ochota dále se vzdělávat

⁵⁸ TRHLÍKOVÁ, J., VOJTĚCH, J. *Názory pracovníků úřadů práce na uplatnění absolventů škol*. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2004, s. 9.

⁵⁹ TRHLÍKOVÁ, J., ÚLOVCOVÁ, H., VOJTĚCH, J. *Přechod absolventů středních škol do praxe a jejich uplatnění*. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2004, s. 28.

2.2.4 Vzdělání, produktivita, schopnosti

Z pohledu trhu práce jsou zaměstnavatelé většinou ochotní lépe zaplatit vzdělané pracovníky, jelikož ti přinášejí vyšší mezní produkt. Po roce 1989 se u nás dvojnásobně zvýšila výnosnost vzdělání pro výdělek. Vzdělání by se tedy teoreticky mělo vyplatit. Vliv vzdělání na výši mzdy zaměstnance se u nás významně zvýšil v letech 1988 – 1996, přičemž průměrná mzda pracovníků se základním vzděláním a výučním listem zaznamenala pokles oproti průměrné mzdě celkové. Průměrná mzda středoškolsky vzdělaných absolventů s maturitou průměrnou mzdu jen mírně převyšovala, mzdy vysokoškoláků již průměrnou mzdu převyšovaly výrazněji.⁶⁰

Je pravdou, že určitou autonomii získává snadněji člověk vzdělaný, který je ochoten se nadále vzdělávat a rozvíjet. To znamená že se postupně stává nezávislým na jednom pracovním místě nebo jedné konkrétní profesi, což je beze sporu skutečnost sama o sobě velmi výhodná.

Vysokoškolský diplom často budoucímu zaměstnavateli signalizuje, že jeho držitel má pravděpodobně vyšší schopnosti, protože méně schopní lidé tento většinou nezískávají. Podle signalizační teorie odpovídá úroveň vzdělání určitým vrozeným schopnostem člověka. Vzdělání jako takové vypovídá nejen o úrovni znalostí a dovedností absolventa, ale také celkem zásadních schopnostech komunikace a myšlení, adaptabilitě, ochotě učit se, motivaci, vůli a spolehlivosti.

2.2.5 Přístup k hledání zaměstnání

Dalším faktorem, který ovlivňuje délku hledání zaměstnání, je celkový přístup čerstvých absolventů a jejich motivace k jeho získání. Přitom důležitá je míra aktivity i zvolená strategie, která by měla odpovídat požadované pracovní pozici, ale také i dosažené úrovni vzdělání.

„Z odpovědí pracovníků úřadů práce vyplývá, že pro získání uplatnění na trhu práce jsou velmi důležité i subjektivní faktory na straně uchazeče o zaměstnání, jako je aktivní přístup

⁶⁰ HORÁČKOVÁ, D., RYŠKA, R. *Uplatnění absolventů škol na trhu práce*. Praha: TAURIS, 1999.

samotných absolventů a mladých lidí k hledání pracovního místa, jejich připravenost, schopnost udělat dobrý dojem na budoucího zaměstnavatele.”⁶¹

Mezi nejčastější způsoby hledání zaměstnání se řadí využití sítě rodiny a známých. To ukazuje na velký význam sociálních kontaktů pro mladé lidi, kteří zatím nemají vytvořeny vlastní profesionální kontakty. Ani velké množství kontaktů však nemusí zaručit, že absolvent nebude mít žádné problémy při hledání zaměstnání.

K dalším způsobům hledání práce patří určitě přímé oslovování firem a hledání zaměstnání pomocí internetu, případně v novinové inzerci.

Spousta studentů si však bohužel neuvědomuje, jak je v dnešní době obtížné najít si uspokojivou práci a je možné, že v hledání neprojevují dostatečnou snahu a aktivitu. To se ale určitě nedá zevšeobecnit na všechny absolventy, kteří mají problém s hledáním odpovídajícího zaměstnání.

2.2.6 Shrnutí klíčových faktorů pro uplatnění absolventů škol na trhu práce

- *„stav a vývoj ekonomiky a celého trhu práce – ekonomický vzestup pomáhá odstraňovat problémy s uplatněním absolventů škol a omezovat celkovou nezaměstnanost, útlum ekonomiky má opačný vliv”⁶²*
- úroveň vzdělání absolventů škol – vyhlídky na trhu práce jsou tím lepší, čím vyšší je úroveň dosaženého vzdělání a tím snáze se uskutečňuje obnovování kvalifikace, rekvalifikace, pro větší šanci na uplatnění je důležité absolvování alespoň středoškolského vzdělání.
- Určitá míra vzdělání v klíčových dovednostech a v určitých obecných znalostech, kvalitách, které jsou posléze univerzálně využitelné na trhu práce i v běžném životě: například práce s počítačem, s informacemi, schopnost týmové práce, jazykové znalosti, samostatnost, spolehlivost, zodpovědnost, komunikační dovednosti atd. Počáteční vzdělání musí pamatovat na to, že jeho vkladem je jen úvodní kvalifikace, kterou bude později v životě mnohokrát aktualizovat nebo i měnit.

⁶¹ TRHLÍKOVÁ, J., VOJTĚCH, J. *Názory pracovníků úřadů práce na uplatnění absolventů škol*. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2004, s. 31.

⁶² HORÁČKOVÁ, D., RYŠKA, R. *Uplatnění absolventů škol na trhu práce*. Praha: TAURIS, 1999, s. 58.

- Integrita světů vzdělávání a práce – efektivní zapojení zaměstnavatelů do řízení, financování a optimalizace nabídky počátečního i dalšího vzdělávání, včetně podílu zaměstnavatelů na zajištění odborné přípravy.
- Všestranná informovanost – potřebné jsou informace o trhu práce, jeho vývoji, technologickém vývoji, vzdělávacích institucích a jejich kvalitě, získané kvalifikaci, uplatnění po absolvování daného vzdělávacího programu.⁶³

„Pracovníci úřadů práce upozorňují na nedostatek informací o předpokládaném ekonomickém vývoji v regionu a perspektivě rozvoje jednotlivých odvětví a oborů a s tím souvisejícími požadavky na strukturu pracovních sil. Doporučují, aby v rámci krajů byla prováděna šetření budoucí poptávky regionálních trhů práce.”⁶⁴

Návrhy vylepšení pro školskou sféru

Korigování nově otvíraných oborů na základě analýzy trhu práce

Vhodnost nově zaváděných studijních oborů by měla být vždy konzultována s úřady práce. Tento přístup však v praxi není pokaždé uplatňován.

Komunikace a pravidelné konzultace s úřadem práce

Omezení nabídky těch oborů, o které není velký zájem

Důležitým nástrojem optimalizace vzdělávací nabídky a potřeb trhu je omezení těch studijních oborů, jejichž absolventi mají na trhu práce problém s uplatněním. Další možností je i optimalizace vzdělávací nabídky z pohledu jednotlivých regionů. Například omezení stejných studijních programů v rámci jednoho regionu apod.

Rozšíření možností studia (např. dálkového), rozšíření nabídky některých oborů, celoživotního vzdělávání

Dále také zvýšení nabídky nástavbového studia a studia oborů vyšších odborných škol.

Pružnější reakce školství na trh práce

⁶³ HORÁČKOVÁ, D., RYŠKA, R. *Uplatnění absolventů škol na trhu práce*. Praha: TAURIS, 1999, s. 59.

⁶⁴ TRHLÍKOVÁ, J., VOJTĚCH, J. *Názory pracovníků úřadů práce na uplatnění absolventů škol*. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2004, s. 15.

Vzdělávací nabídka by měla obecně pružněji reagovat na vývoj na trhu práce. A to z hlediska oborové skladby i počtu žáků přijímaných do prvních ročníků. Větší pružnost zajistí i široká nabídka oborů s možností jejich periodického otevírání a tím pádem se splní cíl obměny oborového zaměření absolventů na trhu práce.

Větší flexibilita ve volbě vzdělávací cesty

Vytváření obecného základu v prvních ročnících studia a soustředění specializace do vyšších ročníků. Tehdy již mají žáci více vyhraněnou představu o své budoucí profesi a lépe se orientují v aktuální situaci absolventů daného oboru na trhu práce.⁶⁵

„Podle názorů pracovníků úřadů práce školy prezentují vzdělávací nabídku, která není podložena potřebou trhu práce na několik let dopředu a otevírají studijní obory podle zájmu veřejnosti bez ohledu na možnosti uplatnění na trhu práce. Je však nutno brát v úvahu, že školy budou reagovat na poptávku ze strany žáků a rodičů, pokud budou rodiče vidět perspektivu určitých profesí. Proto je nutné zlepšit přístup rodičovské veřejnosti k informacím o možnostech a situaci na trhu práce tak, aby se staly součástí rozhodování o budoucím profesním uplatnění.“⁶⁶

Odpovědnost za uplatnění absolventů na trhu práce nesou především:

- samotný absolvent (jeho přístup, motivace, aktivita)
- škola
- zaměstnavatelé
- rodina (přímá souvislost například u nižšího vzdělání rodičů a dětí)
- státní orgány

⁶⁵ TRHLÍKOVÁ, J., VOJTĚCH, J. *Názory pracovníků úřadů práce na uplatnění absolventů škol*. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2004, s. 16-17.

⁶⁶ TRHLÍKOVÁ, J., VOJTĚCH, J. *Názory pracovníků úřadů práce na uplatnění absolventů škol*. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2004, s. 18.

2.3 Důsledky dlouhodobé nezaměstnanosti absolventů

*„Podle čistě ekonomického pohledu, který bývá v koncepcích společnosti vzdělání často přítomen, studují lidé především proto, že ve vzdělání spatřují výhodnou investici a v pracovním uplatnění vidí v první řadě příležitost, jak tuto dlouhodobou investici finančně co nejvýhodněji zúročit.“*⁶⁷

Absolvent, který se náhle ocitne na trhu práce má často problém s ním srovnat krok. Ze školy vyšel s určitými představami a ne každý absolvent počítá s tím, že by mohl mít ze začátku problém s uplatněním. Absolvent bývá zaskočen, překvapen tím, že i po několika pokusech nemůže najít zaměstnání ve svém oboru, případně takové, o jaké by měl zájem. Stává se, že postupně začne slevovat ze svých požadavků, protože práci prostě potřebuje. Pokud ani po tomto kompromisu není schopen si zaměstnání najít, přichází první důsledky nezaměstnanosti, které mají vliv především na jeho psychiku, vnímání a prožívání dané situace. Co se týče nezaměstnanosti dlouhodobé, dalo by se říci, že čím déle je absolvent bez práce, tím více se nabaluje nepříznivých důsledků, tím více se dané důsledky zhoršují.

*„Nezaměstnanost znamená především značné snížení životní úrovně, někdy chudobu. Nezaměstnaní žijí častěji v konfliktních a neuspořádaných rodinných poměrech, ztrácejí sebedůvěru, smysl života, stydí se za své postavení, bortí se jejich životní stereotypy, struktura prožívání času. Častěji se dopouštějí trestné činnosti, snadněji podléhají toxikomanii, více je ohroženo jejich psychické i fyzické zdraví, dříve umírají.“*⁶⁸

Dá se říci, že nezaměstnanost absolventů a nezaměstnanost jako taková mají, co se týče důsledků velmi podobný základ. Na každého člověka působí dlouhodobá nezaměstnanost jiným způsobem, avšak nelze popřít, že na každého člověka nezaměstnanost nějak působí. Vzhledem k faktu, že absolvent ještě nemá žádné (nebo má pouze minimální) zkušenosti jak s hledáním práce, tak s prací samotnou, dalo by se říci, že o to je jeho situace jako dlouhodobě nezaměstnaného složitější. Každý absolvent (a každý člověk všeobecně) má jiný způsob hledání zaměstnání. U některých způsobů lze alespoň částečně přenést zodpovědnost na někoho jiného. Proto je také velmi populárním řešením své nezaměstnanosti využívání sociálních kontaktů. Přenesením částečné zodpovědnosti za svou situaci na jinou osobu se může alespoň lehce zmírnit působení negativních důsledků na psychiku absolventa.

⁶⁷ KELLER, J., TVRDÝ, L. *Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna*. Praha: SLON, 2008, s. 85.

⁶⁸ POTŮČEK, M. *Sociální politika*. Praha: SLON, 1995, s. 62.

Ovšem existují i důsledky dlouhodobé nezaměstnanosti, které na člověka nepůsobí subjektivně zrovna špatně. Bohužel je to jen klam, který si nezaměstnaný jedinec zpočátku vůbec neuvědomuje. Postupně si totiž zvykne na to, že napracuje a vypadne z pravidelného životního rytmu. Tento fakt se dá částečně aplikovat i na chování nezaměstnaných absolventů, s tím rozdílem, že absolvent, který se zaregistruje na úřadu práce obvykle nemá nárok na určitou finanční pomoc. Většinou se musí spoléhat na pomoc rodiny.

Nezaměstnaný obvykle odvykne pravidelné každodenní povinnosti a zjistí, že i z případné podpory se dá žít, i když mnohem skromněji. Postupně odpadne tíže hledání práce a žije se volněji. Někteří nezaměstnaní dokonce ztrácejí víru, že vůbec kdy práci najdou a nejsou schopni vyvíjet takové úsilí na její nalezení jako na začátku. Dávají pak v důsledku pohodlnějšímu, jednoduššímu a skromnějšímu životu ze sociálních dávek.⁶⁹

„Ukázalo se, že při hledání své první práce se nejvíce spoléhali na sítě svých neformálních kontaktů středoškoláci, za nimi následovali lidé s nejnižším vzděláním. Vysokoškoláci se pokoušeli využít neformálních osobních kontaktů nejméně ze všech. Všechny tři kategorie však už při prvním vstupu na trh práce spoléhaly na sítě svých kontaktů více než na formální cesty hledání práce.”⁷⁰

Finanční situace nezaměstnaných absolventů

„A co lidi motivuje k práci? Podle silně zjednodušené, nicméně poměrně rozšířené představy chodí lidé do práce kvůli penězům. Peníze stojí na prvním místě u lidí s nejnižším vzděláním a také u středoškoláků. U vysokoškoláků jsou však až na třetím místě. Před nimi se umístily hodnoty využít svých schopností a mít zajímavou práci.”⁷¹

Z tohoto lze vyvodit jeden z nejvýraznějších důsledků dlouhodobé nezaměstnanosti na absolventy středních škol a sice výrazně zhoršenou finanční situaci. Tato se promítá ve všech rovinách a na všech úrovních života nezaměstnaného. Jistě, většina absolventů středních škol, vzhledem ke svému relativně nízkému věku (většinou 18-20 let) se může často spoléhat na finanční podporu svých rodičů popřípadě partnera, ale ani to není vždycky jednoznačné. Navíc hrozí, že se objeví často velmi nepříjemné pocity právě ve spojení se závislostí na rodičích. Toto bývá pro mladého člověka velmi trpká zkušenost, vzhledem k tomu, že se většinou chce osamostatnit a vstoupit do “normálního” dospělého života.

⁶⁹ BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. Praha: SLON, 2003, s. 87.

⁷⁰ KELLER, J., TVRDÝ, L. *Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna*. Praha: SLON, 2008, s. 118.

⁷¹ KELLER, J., TVRDÝ, L. *Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna*. Praha: SLON, 2008, s. 87.

*„Zatímco dobrovolně nezaměstnaní nejsou ochotni přijmout pracovní místa, která nejsou placena podle jejich představ, a hledají lepší, nedobrovolně nezaměstnaní hledají práci a jsou ochotni pracovat za mzdu, která na trhu převládá. Dokonce někteří by byli ochotni pracovat i za mzdu nižší: nemohou však pracovní místo najít.“*⁷²

Toto se týká i většiny dlouhodobě nezaměstnaných absolventů. Ti jsou většinou taktéž nedobrovolně nezaměstnaní a když selžou první pokusy o hledání práce, která by jim finančně vyhovovala, začínají postupně propadat panice a zjišťují, že peníze potřebují. Proto často teprve tehdy začínají hledat práci, o kterou dříve nestáli, ale tíživá finanční situace je donutí vzít zavděk alespoň dočasně místem, které jim dříve právě například z finančních důvodů příliš nevyhovovalo.

S prodlužující se délkou nezaměstnanosti se navíc finanční situace postupně zhoršuje. Nejen proto, že je stále těžší uspokojovat základní potřeby (bydlení, jídlo, ošacení), ale i další, vedlejší potřeby člověka jsou touto situací ohroženy. Bez financí je často složité účastnit se různých sociálních vztahů. Chybí peníze na zábavu, koníčky, což pro člověka ve věku absolventa bývá velký problém. V důsledku toho se nabalují další neblahé důsledky nezaměstnanosti, jako je například sociální izolace, celková znučenost a nezáměr o okolí.

Vliv vzdělání

*„Ještě donedávna se věřilo, že absolvování vysoké školy člověku zaručuje přístup k dobře placeným a perspektivním pracovním místům. Naopak na toho, kdo si vzdělání nepořídí, čekají na trhu práce jen druhořadé příležitosti.“*⁷³

Toto už však tak úplně neplatí. V dnešní době není pro absolventy snadné si najít práci, ať už jsou to úspěšní vysokoškoláci, nebo „pouze“ lidé se střední školou či lidé vyučení. Je těžké určit, na kterou kategorii dopadá nezaměstnanost tíživěji. Je to záležitost jak životních poměrů celé jeho rodiny, tak i samotné osobnosti absolventa a míry jeho houževnatosti a trpělivosti. Ani toto ovšem nemusí být pravidlem.

„Nová, rychle se rozvíjející odvětví se většinou opírají o vysoce vzdělanou a kvalifikovanou práci a jsou produktivnější než zmenšující se odvětví s málo kvalifikovanou a málo produktivní pracovní silou. Výsledkem je dlouhodobá tendence růstu poptávky po kvalifikované práci. Tato poptávka roste rychleji než poptávka v méně kvalifikovaných oborech.“

⁷² BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. Praha: SLON, 2003, s. 86.

⁷³ KELLER, J., TVRDÝ, L. *Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna*. Praha: SLON, 2008, s. 77.

Proto také nezaměstnanost postihuje ve větší míře méně kvalifikované pracovníky, zatímco nejnižší míra je u pracovníků s vysokoškolským vzděláním.”⁷⁴

I absolventům vysokých škol na začátku přirozeně chybí pro samostatný výkon profese na odpovídající úrovni přiměřené pracovní zkušenosti. Ty se zpravidla získávají na základě většího počtu řešených problémů a situací, které jim umožňují nalézat a rozpoznávat nezbytné algoritmy k jejich řešení. Absolventům také zpravidla chybí na začátku jejich profesní dráhy pro její úspěšné pokračování potřebný nadhled, který jim umožňuje pochopit nezbytné širší souvislosti. Absolventi škol jsou z pohledu všech, jenž se zabývají zaměstnaností specifická kategorie. Praxe bývá bohužel poměrně málo připravena přijmout absolventy a vhodně se postarat o jejich přirozené, nenásilné a rychlé vtažení do pracovního procesu.⁷⁵

Vliv na založení rodiny

„Děti nemívají, neuživili by je. Plánují, že si je jednou pořídí, toto rozhodnutí však stále odkládají. Žijí v trvalém provizoriu. Pečlivě udržují vztahy s rodiči i prarodiči, jejichž pomoc bývá v době nouze tím jediným, nač se mohou spoléhat.”⁷⁶

Je samozřejmé, že tíživá životní situace nezaměstnaných absolventů se nutně musí alespoň do jisté míry projevit i na jejich plánech ohledně zakládání vlastních rodin. Souvisí to především se špatnou finanční situací, která, jak už bylo výše zmíněno, mladým lidem nedovoluje se osamostatnit, vybudovat vlastní domov, založit vlastní rodinu.

Čím dál více začíná být aktuální rada mladým ženám: „Dobře se vdej”, což ovšem ve všech případech nepokrývá potřebu sebeuplatnění a vdávat se hlavně na základě toho, že je obtížné najít si zaměstnání, je přinejmenším nerozumné.

Ale toto rozhodně neplatí pro všechny absolventy. Většina z nich rodinný život odkládá. Otázkou je, do jaké míry má na tento fakt vliv právě dlouhodobá nezaměstnanost.

Pocity méněcennosti

„Lidé se chtějí v práci realizovat. Jejich představy o vlastní realizaci jsou spojeny s důrazem na příjemnou práci, kdy svých schopností využívají zajímavým způsobem, v příjemném prostředí a se sympatickými spolupracovníky.”⁷⁷

⁷⁴ BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. Praha: SLON, 2003, s. 84.

⁷⁵ HANZLÍKOVÁ, O., PAUKNEROVÁ, D., SOUŠKOVÁ, M. *Jak uspět v prvním zaměstnání*. Praha: Grada, 2001, s. 27.

⁷⁶ KELLER, J., TVRDÝ, L. *Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna*. Praha: SLON, 2008, s. 78.

Toto zní v dnešní době skoro jako utopie. Ano, každý absolvent vstupuje na trh práce s určitými představami o svém budoucím uplatnění. Ovšem často se stává, že po určitém čase ve stavu nezaměstnanosti zjistí, že si nemůže až tolik vybírat, jak by chtěl. Kolikrát se stává, že musí nezaměstnaný značně slevit ze svých nároků a požadavků, aby byl schopen se vůbec nějak uplatnit. Může trvat léta, než se absolventovi podaří najít práci, která by mu vyhovovala jak po stránce finanční, tak po stránkách ostatních.

Člověk je svým okolím hodnocen mimo jiné i určitou prestiží svého povolání. Pokud je tedy absolvent dlouhodobě nezaměstnaný, nebo vykonává-li z nouze práci, která se okolí jeví jako podřadnější, je skoro pravidlem, že se to nějak projeví i na jeho vlastním sebehodnocení. Pocity méněcennosti patří k velmi častým důsledkům dlouhodobé nezaměstnanosti právě u absolventů středních škol. Speciálně u těchto absolventů totiž hrozí, že budou muset často vzít zavděk povoláním, které se jim zprvu jeví jako nežádoucí.

„Teorie stigmatu interpretuje nezaměstnanost jako viditelné znamení osobního selhání. Selhání naplnit společenská očekávání a potvrdit schopnost zařadit se do společnosti a být jejím plnoprávným členem. Tato neschopnost společensky diskredituje. Vyřazuje člověka z účasti na společenském životě, resp. Významným způsobem deformuje míru účasti na něm. Vyloučení z profesního společenství je počátkem ztráty možností dalších společenských aktivit.“⁷⁸

Nižší úroveň každodenních činností

Nezaměstnanost nemá jen přímý vliv na podobu každodennosti, nýbrž ovlivňuje životní běh daného jedince i v dlouhodobějším horizontu. Připojuje se pravděpodobnost prodloužení nejistoty ekonomického zajištění, nejistoty integrace do společnosti a to i po nalezení prvního zaměstnání. Toto souvisí i se změněným vnímáním času.

Dokud byli absolventi účastníky školní docházky, měli daný určitý režim, v němž veškeré činnosti a děje měli svůj důvod a smysl. Jakmile se absolventi ocitli v roli nezaměstnaných, a hůře dlouhodobě nezaměstnaných, začaly vzhledem k rozhozenému dennímu režimu a nadbytku bezúčelného času činnosti s tímto časem spojené postupně ztrácet svůj původní smysl. Toto má však dopad i na vnímání smyslu života jako takového. Každý člověk potřebuje důvod pro činnosti, které provozuje. V době dlouhodobé nezaměstnanosti tyto činnosti důvod pomalu ztrácejí.

⁷⁷ KELLER, J., TVRDÝ, L. *Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna*. Praha: SLON, 2008, s. 87.

⁷⁸ BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. Praha: SLON, 2003, s. 108.

S tím je spojené i to, že absolvent v době, kdy postrádá účel každodenních činností, nemůže tyto vykonávat tak kvalitně jako v době, kdy pro něj účel ještě měly. Vnímá je jako nezbytnou nutnost, nebaví ho, obtěžují, což se zákonitě musí projevit na jejich nižší úrovni.

Změněná struktura času během dne

*„Pobyt v zaměstnání tvoří u zaměstnaného člověka velkou část dne. Vaše dny tak plynou podle určitých zvyklostí, den má svou strukturu. Nezaměstnanost vede k rozbití struktury dne a nezaměstnaný člověk si musí vytvořit strukturu náhradní. To představuje pro většinu lidí nepřijemné psychické břemeno. Dlouhodobě nezaměstnaní postupně ztrácejí podněty k cílevědomé činnosti, život se stává nudným a depresivním, prohlubuje se pasivita a mizí motivace k jakékoliv činnosti.“*⁷⁹

Je velmi těžké vytvořit si náhradní strukturu dne. Zvláště pro člověka, kterému byla tato původně dána zvenčí například pravidelným docházením do práce nebo školní docházkou. Jistě, v době hledání práce je dobré si hledat práci nejlépe nepřetržitě (každý den), čímž se prakticky nahrazuje povinnost každodenní docházky do školy, nebo zaměstnání. Ale není to totéž. S prodlužující se délkou nezaměstnanosti postupně ubývá i motivace si práci hledat. Tím se režim opět nabourává a nezaměstnaný později již nevnímá hledání práce jako povinnost, podobně jako zaměstnaný vnímá práci. Postupně se méně a méně touto činností zabývá, až téměř apaticky hledání práce vzdává, popřípadě se mu vyhýbá úplně.

Dlouhodobě nezaměstnaný absolvent ztrácí zájem o hledání práce a s tím i o další činnosti, které by mu mohly pomoci s uspořádáním jeho času a denního režimu (např. sport, různé zájmové činnosti, sebevzdělávání, návštěva kurzů apod.).

Riziko sociálně patologických jevů

*„Motivy lze chápat jednak jako zdroje motivace, jednak jako motivační vlastnosti. Základní motivy představují potřeby, mezi důležité motivy řadíme také návyky. Trvalejší zaměření na určitou oblast představují zájmy, jako určitý model, vzor, případně vodítko mohou sloužit ideály a hodnoty. Všechny tyto motivy představují různé stránky zaměřenosti člověka a souvisejí také s jeho vytrvalostí, podmíněnou kvalitou jeho volných vlastností.“*⁸⁰

⁷⁹ PLESNÍK, V., RICHTEROVÁ, B., QUISOVÁ, S. *Problém dlouhodobé nezaměstnanosti, praxe a východiska*. Křnov: REINTEGRA, 2006, s. 12.

⁸⁰ HANZLÍKOVÁ, O., PAUKNEROVÁ, D., SOUŠKOVÁ, M. *Jak uspět v prvním zaměstnání*. Praha: Grada, 2001, s. 13.

Riziko rozvoje sociálně patologických jevů u dlouhodobě nezaměstnaných absolventů středních škol se samozřejmě zvyšuje. Mezi nejčastější z nich patří užívání alkoholu, tabáku a drog, vandalismus, krádeže, gambling a další. Pokud jde o užívání různých návykových látek, je to určitě z velké části způsobeno právě již zmíněnou změnou vnímání času, pocitem bezúčelnosti, izolace a samoty. Dochází zde k provázání jednotlivých důsledků dlouhodobé nezaměstnanosti, které většinou neexistují samostatně. Jedny důsledky jsou závislé na druhých a vzájemně se ovlivňují a velmi úzce na sebe působí.

„Člověk ztrácí důvěru v sebe sama, ztrácí sebevědomí, sebeúctu, narůstají v něm pocity nedostatečnosti a podřadnosti. Poruchy spánku, pocity úzkosti a obav z budoucnosti a deprese mohou vést až k akceptaci řešení situace nadměrným kouřením, nadměrnou konzumací alkoholu, léků či drog.“⁸¹

Záleží také na celé osobnosti nezaměstnaného absolventa a především na jeho volných vlastnostech. Čím delší je doba nezaměstnanosti, tím těžší je nepropadnout úzkosti a odolat všem nástrahám.

„Mezera ve zkušenostech“

Tento důsledek se může s člověkem táhnout celý život, je tedy velmi důležité na něj upozornit. Souvisí s absencí pracovních příležitostí, které se pojí se začátkem produktivního věku člověka. Vzhledem k tomu, že mladí lidé trpí především nedostatkem lidského kapitálu, se tento problém jeví jako nanejvýš významný. Onen lidský kapitál se v souvislosti s dlouhodobou nezaměstnaností během začátku produktivního věku člověka neustále, postupně snižuje, a to dost výrazně. Jde zároveň i o významný faktor motivace k hledání práce. Absolvent s přibývajícím časem a rostoucím věkem ztrácí postupně naději na zlepšení své situace.

Všeobecně je známo, že jakmile člověk na chvíli vybočí ze svého životního stylu, je těžké se k němu později vracet. Podobné to bude i s absolventy, kteří se hned neuchytí na trhu práce. Jejich život se tím změní do takové míry, že pro ně pak vůbec není jednoduché se začlenit do běžného života. Tato mezera se často promítne ve většině oblastí života dlouhodobě nezaměstnaného absolventa.

⁸¹ BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. Praha: SLON, 2003, s. 109.

*„Někteří lidé ale popisují také kladné pocity, zažívané po ztrátě zaměstnání. Většinou se jedná o pocity uvolnění, možnost konečně si chvíli odpočinout. Tyto pocity prožívají zpravidla lidé, kteří věří, že si brzy a bez větších problémů najdou nové zaměstnání. Mají dojem, že se nacházejí jen v krátkém mezidobí, které jim poskytuje příležitost spíše k odpočinku než k obavám o budoucnost.“*⁸²

I tato skutečnost se může týkat nezaměstnaných absolventů. Ovšem většinou jen těch, kteří jsou bez práce pouze chvíli. Absolvent, který právě vyšel ze školy (složil závěrečnou zkoušku) v prvních týdnech zpravidla spíše uvítá další „prázdniny“. Je v určité fázi euforie z faktu, že dokončil školu a neuvědomuje si že v mnoha případech je již nejvyšší čas hledat si zaměstnání. Absolvent, který je nezaměstnaný delší dobu již zpravidla pochopí, jak je situace vážná a začne si intenzivně zaměstnání hledat. Pokud nemá štěstí, stane se dlouhodobě nezaměstnaným a začnou se ho týkat všechny důsledky s touto situací spojené.

⁸² PLESNÍK, V., RICHTEROVÁ, B., QUISOVÁ, S. *Problém dlouhodobé nezaměstnanosti, praxe a východiska*. Krnov: REINTEGRA, 2006, s. 8.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 EMPIRICKÝ VÝZKUM

Teoretická část této diplomové práce se zabývala ponejvíce přiblížením problematiky dlouhodobé nezaměstnanosti a jejích důsledků na člověka a dlouhodobé nezaměstnanosti u absolventů. V části praktické diplomová práce svým výzkumem navazuje na část teoretickou s větším přihlédnutím k důsledkům dlouhodobé nezaměstnanosti na osoby, jež právě dokončily střední školu. Teoretická část je pro část praktickou nezbytná hlavně z toho důvodu, že poskytuje potřebné informace pro vytvoření optimálního výzkumného postupu, jenž je realizován pomocí dotazníkového šetření.

V praktické části diplomové práce se v první řadě zaměřuji na cíle výzkumu a hlavní výzkumné otázky, na které se v návaznosti na výzkum samotný pokusím odpovědět. Dalším krokem bude objasnění metody sběru dat, výběr a charakteristika analytické jednotky.

V praktické části bych se konkrétněji ráda zaměřila na výzkum příčin dlouhodobé nezaměstnanosti a motivaci absolventů středních škol k hledání zaměstnání. Dále pak na jednotlivé obory a možnosti jejich uplatnění. Pro tato zjištění využiji metodu dotazníků s nezaměstnanými absolventy a s absolventy, kteří si touto zkušeností nezaměstnanosti prošli v nedávné minulosti.

Závěr této kapitoly je věnován samotné realizaci daného výzkumu a interpretaci jeho výsledků. Hlavní otázkou je, jak moc se získaná data liší od předpokládaných hypotéz.

3.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu a celé diplomové práce má být zjištění, popsání a shrnutí základních možných důsledků dlouhodobé nezaměstnanosti u absolventů středních škol. Dále pak působení vedlejších důsledků a negativních dopadů této životní situace na samotné nezaměstnané, jejich rodiny a nejbližší okolí. K dalším cílům výzkumu patří:

- 1.) Zjištění postojů dlouhodobě nezaměstnaných k jejich momentální situaci.
- 2.) Porovnání jednotlivých respondentů ve vztahu k jejich rodinám, blízkým a jejich podpoře v tíživé životní situaci absolventů
- 3.) Zjištění vlivu úrovně a oboru vzdělání na dlouhodobou nezaměstnanost absolventů a jejich názoru na vlastní správnost volby oboru vzdělání.
- 4.) Zjištění informací o motivaci nezaměstnaných absolventů a jejich snaze při hledání zaměstnání.
- 5.) Porovnání jednotlivých důsledků dlouhodobé nezaměstnanosti u absolventů škol s úrovní jejich vzdělání, s jejich motivací, rodinnou situací, pohlavím, rodinným stavem, motivací k hledání zaměstnání, zdravotním stavem, postoji a názory apod.

Cílem výzkumu všeobecně je podat zevrubný náhled na osobní situaci nezaměstnaných absolventů, jejich názory na vlastní situaci i názory absolventů, kteří si touto situací prošli v minulosti a nyní již jsou úspěšně zapojeni v pracovním procesu.

3.2 Metodika

V úvodu rozpracování svého výzkumu jsem nějakou dobu zvažovala, jaká metoda výzkumu by byla vhodná pro dané téma. Nakonec jsem se rozhodla pro kvantitativní výzkum, konkrétněji pro metodu standardizovaných dotazníků. Po zvážení všech kladů a záporů, které by se mohly s tímto druhem výzkumu pojít jsem došla k závěru, že tato metoda bude pro můj účel zdaleka nejvhodnější. Tato technika má spoustu výhod. Jednou z nich je, že i ve velmi krátkém časovém období můžeme získat velké množství informací a dat oslovením většího počtu respondentů. Respondenti vyplňují dotazníky anonymně, tím mohou být data více pravdivější, jelikož respondenti se nemusejí bát jakéhokoliv zneužití poskytnutých údajů. Další nespornou výhodou je fakt, že získané informace lze velmi rychle a přehledně vyhodnotit formou tabulek a grafů.

Metodikou výzkumu bude sběr dat pomocí dotazníků mezi jednotlivými uchazeči o zaměstnání (absolventy středních škol evidovanými na úřadech práce). Výzkum bude probíhat mezi ženami i muži ve stejném zastoupení, které jednak znám sama ze svého okolí nebo zprostředkovaně přes známé či úřad práce samotný. Pomocí dotazníků se posléze pokusím srovnat náhled jednotlivých respondentů na situaci dlouhodobé nezaměstnanosti, její příčiny a dopady na jejich život.

Tato metoda má na druhou stranu i své nevýhody. K těm největším patří dle mého názoru vysoká subjektivita získaných odpovědí, které takto nemusí vždy odpovídat skutečnosti. Mezi další nevýhody patří například nízká návratnost dotazníku nebo špatné pochopení otázek ze strany respondentů.

3.3 Dotazník

Sběr dat prostřednictvím dotazníku byl proveden v listopadu 2013 až únoru 2014, zpracování a interpretace dat proběhlo v měsíci následujícím. Dotazník samotný je rozdělen do tří částí. V první, úvodní části dotazníku jde o to oslovit, zhruba vysvětlit účel a smysl dotazníku a stručně vysvětlit jeho vyplnění.

V druhé části jsou vlastní otázky dotazníku, které slouží ke sběru požadovaných informací. Dotazník je složen z šestnácti otázek. Tyto otázky jsou uzavřené, nabízejí tedy volbu z několika navržených odpovědí. Z těchto daných odpovědí si respondent vybírá pouze jednu, která jeho situaci nejlépe vystihuje. Tyto otázky byly zaměřeny především na důsledky dlouhodobé nezaměstnanosti u absolventů hlavně ze stránky jejich psychiky, ale i po stránce zdravotní, na to, jak vnímají pomoc svých blízkých, na jejich názor, který se týkal oboru jejich vzdělání a jeho uplatnění apod.

Konečně třetí částí je poděkování za spolupráci a vyplnění dotazníku.

Celkové sestavení dotazníku trvalo asi jeden týden, hlavním cílem bylo, aby byl dotazník jednoduchý, srozumitelný a ne příliš časově náročný na vyplnění.

3.4 Vzorek výzkumu

Jednotkou zkoumání mé práce jsou nezaměstnaní mladí lidé, absolventi středních škol bez praxe v pracovním prostředí. Tito lidé mají z různých důvodů problém najít si práci

ve svém oboru nebo mnohdy vůbec nějakou. Jsou proto často dlouhodobě v evidenci na úřadech práce. Jejich situaci budu zkoumat dotazníkovou metodou s nimi samotnými.

Výzkum probíhal mezi ženami i muži ve různém věkovém zastoupení (18-26 let), které jednak znám sama ze svého okolí nebo zprostředkovaně přes známé či úřad práce.

Do výzkumného šetření se zapojilo celkem 50 nezaměstnaných absolventů a absolventů, kteří měli v blízké minulosti zkušenost s nezaměstnaností a s hledáním práce a nyní jsou již úspěšně zapojeni v pracovním procesu. Návratnost dotazníků byla bohužel pouze 75%.

Šlo o absolventy různých úrovní vzdělání (absolventi základních, středních, vyšších odborných i vysokých škol) a různých oborů. Hypotézy a výzkum sám byl tím pádem založeny hlavně na srovnávání jednotlivých skupin, nikoliv na zkoumání důsledků dlouhodobé nezaměstnanosti pouze u absolventů středních škol, i když šlo bezesporu o skupinu početně nejvíce zastoupenou.

3.5 Hypotézy a jejich stanovení

V počátku výzkumu byly stanoveny určité hypotézy. Potvrzení nebo vyvrácení těchto hypotéz je jedním z hlavních cílů výzkumu samotného. Stanovené hypotézy:

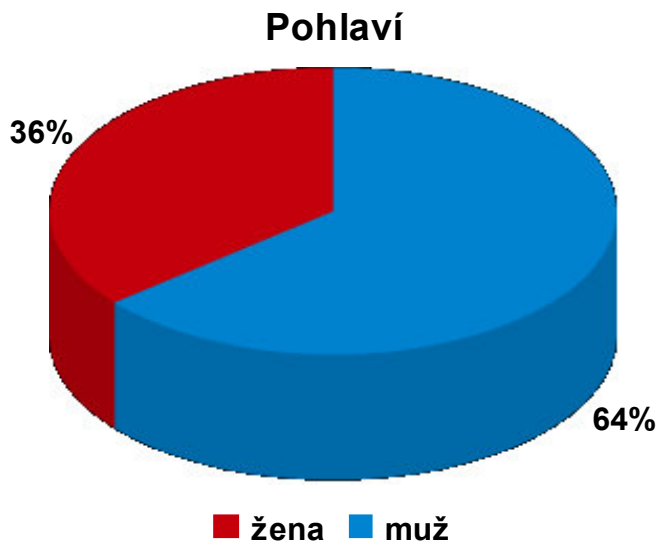
- 1.) Nezaměstnaní absolventi všeobecných gymnázií většinou nejsou s volbou oboru střední školy spokojeni. Mají za to, že by se lépe uplatnili, pokud by měli odbornější vzdělání.
- 2.) Větší úzkostí a strachem v období nezaměstnanosti trpí absolventi se základním vzděláním než absolventi středoškolští z důvodu menší možnosti uplatnění na trhu práce.
- 3.) Nezaměstnanost se více projevuje na zdravotním stavu absolventů nezaměstnaných delší dobu (více jak 6 měsíců). U krátkodobě nezaměstnaných absolventů nemá nezaměstnanost na jejich zdravotní stav žádný zásadní vliv.
- 4.) Větší podporu ze strany rodiny a přátel mívají absolventi nezaměstnaní kratší dobu a absolventi vyšších odborných a vysokých škol mívají většinou vyšší podporu ze strany rodičů než absolventi škol středních.
- 5.) Dlouhodobě nezaměstnaní absolventi středních škol vnímají nadbytek svého „volného“ času velmi negativně.

- 6.) Dlouhodobě nezaměstnaní absolventi středních škol často začínají užívat některé návykové látky, jako jsou cigarety nebo alkohol, případně, pokud již tyto užívali nebo užívají jejich spotřeba u absolventů většinou vzroste.
- 7.) Dlouhodobě nezaměstnaní absolventi středních škol se v době své nezaměstnanosti začínou většinou izolovat od společnosti a ztrácejí o dění ve společnosti jakýkoliv zájem.
- 8.) Po mnoha selháních již považují absolventi úsilí o hledání práce za zbytečné.
- 9.) Většina absolventů středních škol řeší svou složitou životní situaci finanční podporou ze strany rodičů.

3.6 Analýza dat

Otázka 1: Pohlaví

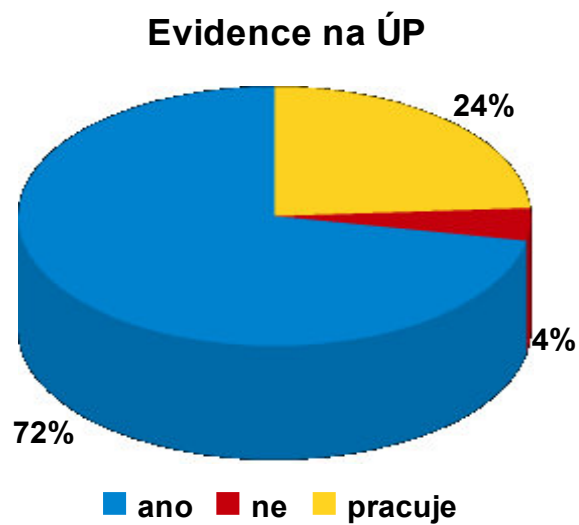
- a) žena
- b) muž

Graf 1 Pohlaví (zdroj: Glosová, 2014)

Otázka 2: Jste v evidenci na Úřadu práce?

- a) ano
- b) ne
- c) jsem v zaměstnání

Graf 2 Evidence na ÚP (zdroj: Glosová, 2014)

Většina respondentů byla v době konání dotazníkového šetření v evidenci na Úřadu práce. Pouze dva lidé odpověděli, že jsou nezaměstnaní a na Úřadu práce nejsou registrováni. Zbylí respondenti se určitou dobu s nezaměstnaností potýkali, ale v době konání dotazníkového šetření byli již v pracovním poměru. I tak jsou jejich odpovědi zcela jistě přínosem pro tento výzkum, jelikož zkušeností s nezaměstnaností si taktéž prošli.

Otázka 3: Jak dlouho jste (byl jste/byla jste) nezaměstnaný/á?:

- a) do 3. měsíců
- b) do 6. měsíců
- c) do 12. měsíců
- d) víc jak 12 měsíců

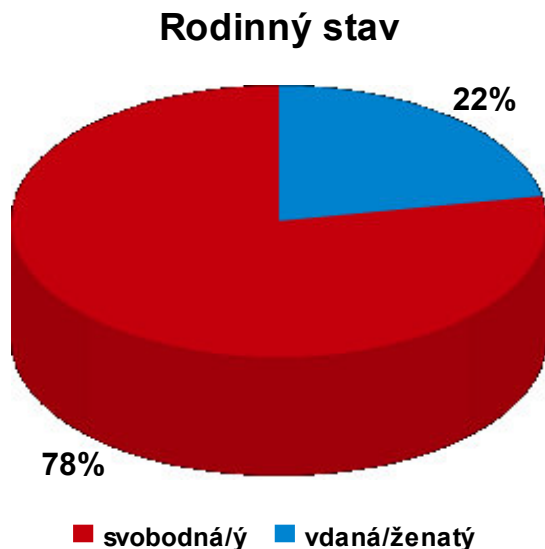

Graf 3 Délka nezaměstnanosti (zdroj: Glosová, 2014)

Výsledek této otázky nebyl nikterak překvapující. Samozřejmě je zde nutné přihlédnout k tomu, že u respondentů, kteří byli v době konání dotazníkového šetření nezaměstnaní, se doba jejich nezaměstnanosti mohla dále prodlužovat. Je tedy obtížné určit, zda se z těchto respondentů stali taktéž dlouhodobě nezaměstnaní, popřípadě, zda se jim od té doby podařilo zapojit do pracovního procesu.

Otázka 4: rodinný stav

- a) svobodná/ý
- b) vdaná/ženatý

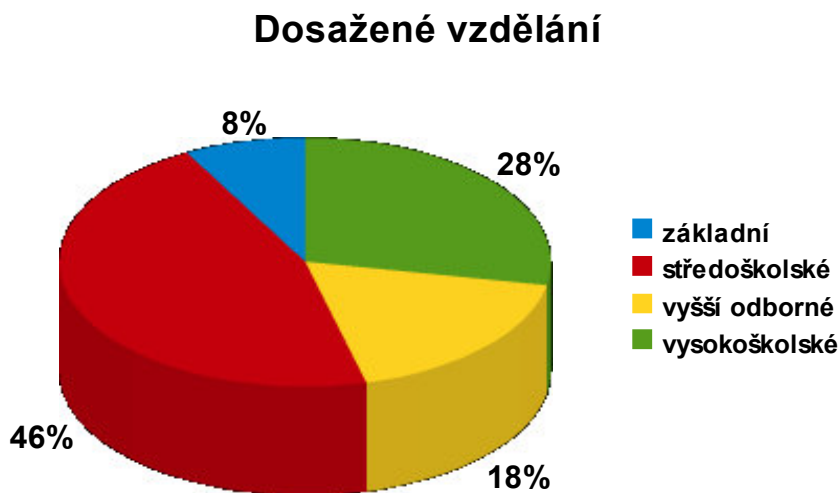

Graf 4 Rodinný stav (zdroj: Glosová, 2014)

Výsledek této otázky nasvědčuje tomu, že v dnešní době se odkládá doba sňatků. I přesto je počet vdaných/ženatých respondentů celkem vysoký. Nutno dodat, že více se vdávaly absolventky čili ženy. Pouze jeden muž z celého vzorku respondentů byl ženatý. Avšak vzhledem k relativně nízkému věku respondentů (18-26 let), je nízký počet sňatků celkem pochopitelný. Zajímavá je také skutečnost, že drtivá většina vdaných respondentek měla ukončené středoškolské vzdělání. Vysokoškolsky vzdělaní respondenti zřejmě většinou v první řadě hledají uplatnění svých vědomostí, než se usadí.

Otázka 5: Jaké je Vaše dosažené vzdělání?

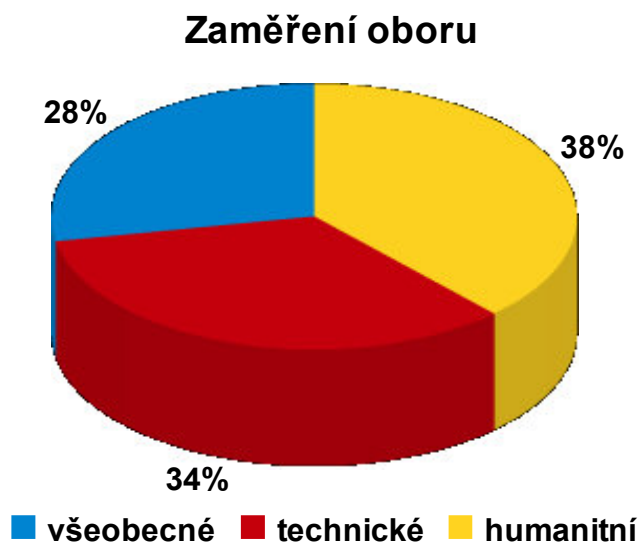
- a) základní
- b) středoškolské
- c) vyšší odborné
- d) vysokoškolské

Graf 5 Dosažené vzdělání (zdroj: Glosová, 2014)

Otázka 6: zaměření oboru

- a) všeobecné
- b) technické
- c) humanitní

Graf 6 Zaměření oboru (zdroj: Glosová, 2014)

Dosti překvapujícím zjištěním byl celkem vysoký počet nezaměstnaných absolventů všeobecných gymnázií. Na druhou stranu je to celkem pochopitelné, jelikož tito absolventi většinou chtějí pokračovat v dalším studiu. Pokud se jim nepodaří dostat se na vysokou školu, často končí jako nezaměstnaní. Tito absolventi však většinou nezůstávají v evidenci úřadů práce příliš dlouho. Buď se zapojí do pracovního života i přesto, že daná pozice pro ně není zrovna uspokojující nebo se pokusí o vystudování vysoké školy znovu, případně volí studium dálkové.

Otázka 7: Myslíte si, že jste obor svého vzdělání zvolil/a správně?

- a) ano
- c) ne
- d) nevím

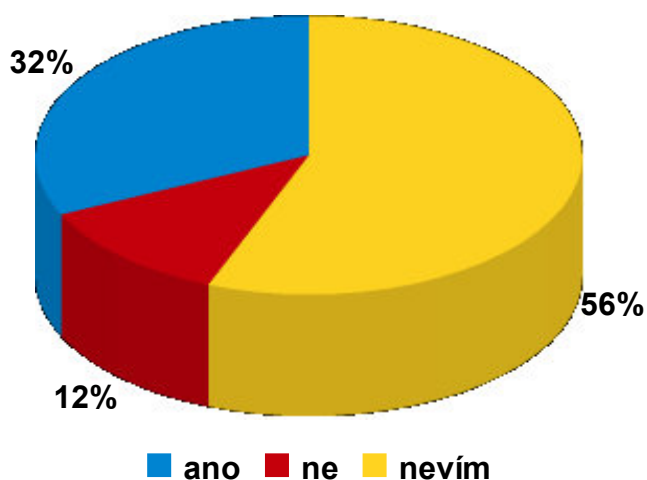

Graf 7 Byl obor zvolen správně? (zdroj: Glosová, 2014)

Většina absolventů si není jistá, zda udělali správné rozhodnutí při volbě svého oboru. Nejvíce váhali absolventi středních škol. Absolventi vyšších odborných škol a škol vysokých byli se svou volbou v drtivé většině spokojeni. S volbou svého oboru bylo nespokojeno více žen než mužů. Většina žen odpovídala na tuto otázku slovem nevím.

Otázka 8: Máte pocit, že by jste lépe využil/a jiný obor na trhu práce?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

Měli byste lepší uplatnění s jiným oborem?

Graf 8 Měli byste lepší uplatnění s jiným oborem? (zdroj: Glosová, 2014)

Zde byly výsledky podobné jako u předchozí otázky. Dalo by se říci, že na ni plynule navazovaly. Respondenti, kteří si nebyli jisti volbou oboru svého vzdělání většinou odpovídali i na tuto otázku neurčitě. Většinou ti, kteří nebyli s volbou oboru vzdělání spokojeni, odpovídali, že by se lépe uplatnili v jiném oboru a naopak. Našli se i tací, kteří na obě otázky odpověděli záporně. Čili, že nejsou spokojeni s volbou oboru svého vzdělání a zároveň si ani nemyslí, že by se lépe uplatnili s oborem jiným.

Otázka 9: Trpíte (trpěl/a jste) někdy v době nezaměstnanosti úzkostí nebo strachem?

- a) neustále
- b) často
- c) občas
- d) vůbec nikdy

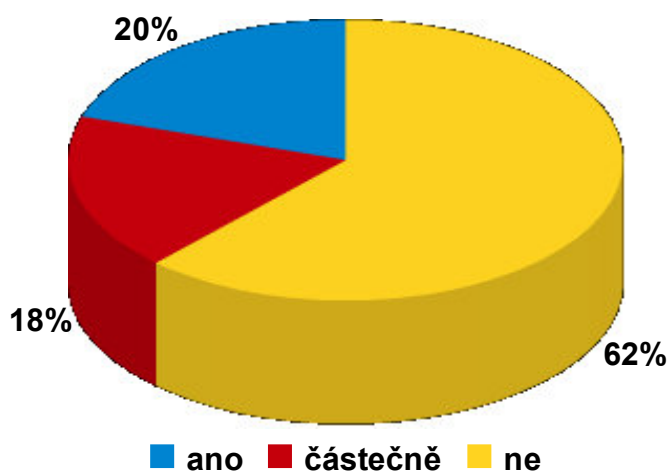

Graf 9 Pocit úzkosti a strachu (zdroj: Glosová, 2014)

Tato otázka měla velkou souvislost s délkou nezaměstnanosti. Celkem logicky vyplynulo, že respondenti, kteří jsou déle jak půl roku nezaměstnaní, trpěli většinou strachem a úzkostí často popřípadě neustále. Ženy trpěly strachem a úzkostí více než muži a také větší dopad měla tato skutečnost na absolventy středních a vyšších odborných škol. Je zajímavé, že žádný z absolventů školy základní si na úzkost či strach nestěžoval, byť byli tito respondenti nezaměstnaní v průměru nejdelší dobu.

Otázka 10: Projevila se někdy nezaměstnanost na Vašem zdravotním stavu?

- a) ano
- b) jen mírně
- c) ne

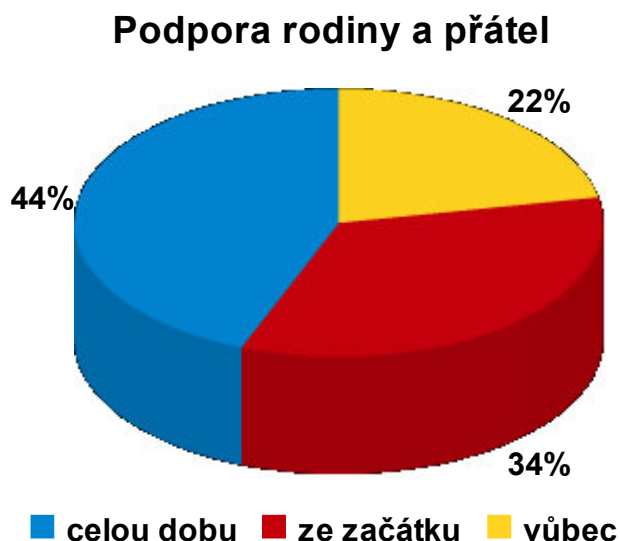
Ovlivnila nezaměstnanost Váš zdravotní stav?

Graf 10 Ovlivnila nezaměstnanost Váš zdravotní stav? (zdroj: Glosová, 2014)

Zde se opět ukázalo, že největšími potížemi trpěli ženy, a to hlavně absolventky středních a vyšších odborných škol, avšak i muži, absolventi středních škol částečně přiznávali tyto potíže.

Otázka 11: Jak Vás podporovali Vaši blízcí (rodina, přátelé) v době nezaměstnanosti?

- a) podporovali mě celou dobu
- b) podporovali mě pouze na začátku
- c) nepodporovali mě vůbec

Graf 11 Podpora rodiny a přátel (zdroj: Glosová, 2014)

U této otázky byly výsledky velmi zajímavé. Ukázalo se, že poměrně hodně respondentů necítí podporu od své rodiny nebo přátel. Nejméně podpory zdá se mají absolventi základních a středních škol. Absolventi škol vyšších odborných a vysokých většinou odpovídali na tuto otázku kladně. Velice zajímavým se jeví výsledek, že více než třetina dotazovaných cítila podporu nejbližšího okolí pouze na začátku. Může to znamenat více věcí. Jednou z nich je podle mě fakt, že i přes veškerou snahu absolventa o uplatnění se na trhu práce, se po delší době jeho nezaměstnanosti jeho okolí domnívá, že se nesnaží dostatečně. Je pravdou že pokud již nezaměstnanost trvá delší dobu, i sám absolvent to začíná vzdávat a proto možná i jeho rodina a přátelé přestávají doufat, že si práci najde. Pokud ovšem nezaměstnaný absolvent zjistí, že již nemá od svých nejbližších podporu, může to i z tohoto důvodu začít vzdávat a přestává vyvíjet takovou snahu o nalezení zaměstnaná, což samozřejmě jeho šance ještě snižuje. Uzavírá se tak bludný kruh, z něhož je velmi náročné se dostat.

Otázka 12: Jak jste vnímal/a nadbytek „volného času“ po dokončení školy?

- a) jako přínos
- b) jako přínos jen z počátku
- c) zcela nepříznivě

Graf 12 Vnímání nadbytku času (zdroj: Glosová, 2014)

Otázka 13: Začal jste užívat návykové látky v období nezaměstnanosti, popř. zvýšila se u Vás v této situaci spotřeba cigaret nebo alkoholu?

- a) začal/a jsem s cigaretami/alkoholem
- b) má spotřeba alkoholu/cigaret se zvýšila
- c) můj přístup k alkoholu/cigaretám se nezměnil

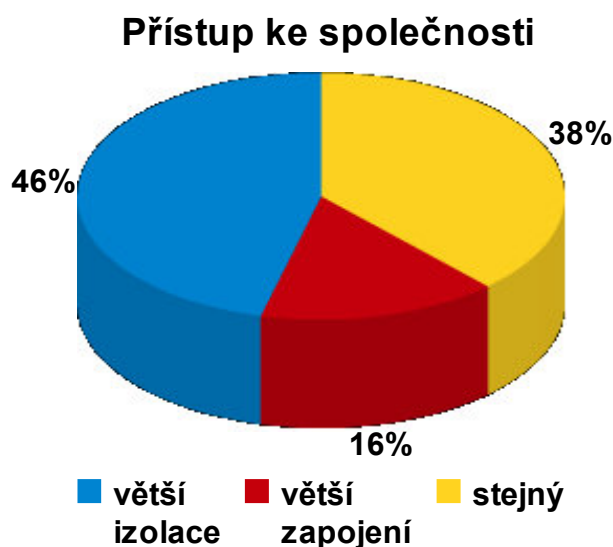

Graf 13 Spotřeba cigaret a alkoholu (zdroj: Glosová, 2014)

Odpovědi na tuto otázku byly celkem jednoznačné. Pouze dva respondenti uvedli, že začali v době nezaměstnanosti užívat alkohol nebo cigarety. Otázkou je, do jaké míry na to měla vliv právě nezaměstnanost. Celkem vysoké procento respondentů uvedlo, že se jejich spotřeba těchto návykových látek zvýšila. Všichni absolventi vyšších odborných a vysokých škol shodně odpověděli, že jejich případná spotřeba alkoholu a cigaret zůstala stejná.

Otázka 14: Jaký je Váš přístup k ostatním lidem v době vaší nezaměstnanosti?

- a) od společnosti jsem se více izoloval
- b) společnost jsem více vyhledával
- c) můj přístup k ostatním se nezměnil

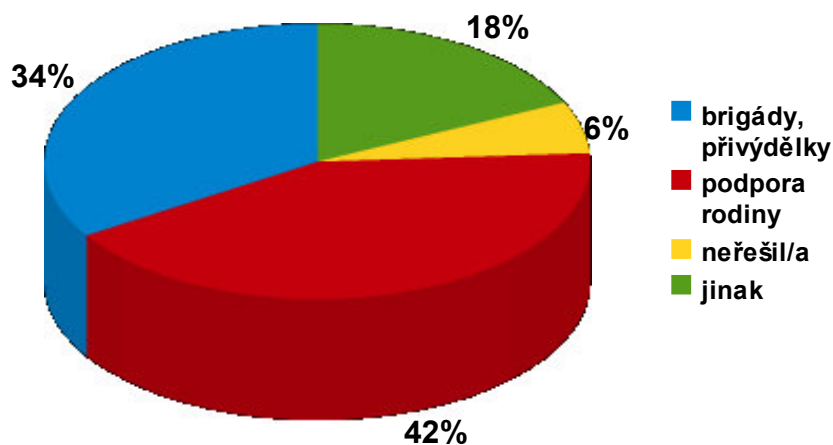

Graf 14 Přístup ke společnosti (zdroj: Glosová, 2014)

Jen malé procento lidí uvedlo, že začali společnost více vyhledávat. Zde je zajímavý fakt, že společnost více vyhledávali lidé, kteří nebyli nezaměstnaní delší dobu. Dlouhodobě nezaměstnaní pak většinou uváděli, že se společnosti v době své nezaměstnanosti více stranili.

Otázka 15: Jak jste řešil/a složitou finanční situaci v době nezaměstnanosti?

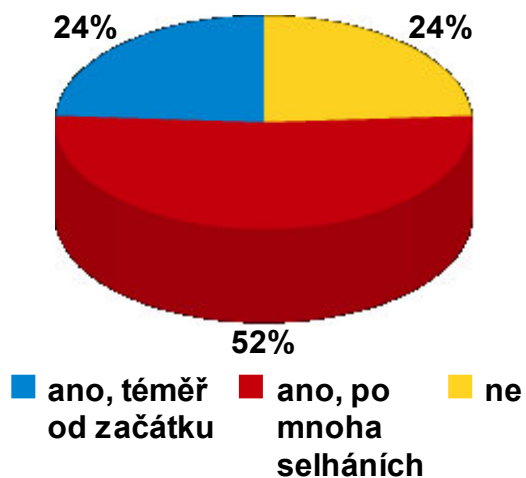
- a) různými brigádami a přivýdělkami
- b) finanční podporou ze strany rodiny
- c) neřešil/a jsem to
- d) jinak

Řešení složité finanční situace

Graf 15 Řešení složité finanční situace (zdroj: Glosová, 2014)

Otázka 16: Považoval/a jste někdy svou snahu o získání zaměstnání za zbytečnou?

- a) ano, téměř od začátku
- b) ano, až po selhání mnoha pokusů
- c) ne

Připadalo Vám někdy úsilí najít práci zbytečné?

Graf 16 Připadalo Vám někdy úsilí najít práci zbytečné? (zdroj: Glosová, 2014)

U této otázky dopadly výsledky dle očekávání. Čím více se člověk snaží najít si uplatnění, tím více jej poté trápí případné selhání. Z odpovědí na tuto otázku je jasné, že na začátku, po absolvování školy, mívá člověk ještě velkou naději, že si najde zaměstnání a věří tomu, že mu to vyjde. Naději ztrácí často až po řadě neúspěchů na pohovorech nebo poté, co se mu nedostane odpovědí na jeho případně odeslané životopisy. Lidé, kteří na tuto otázku odpověděli záporně, čili, že jim jejich úsilí nepřipadalo zbytečné, byli již v době konání dotazníků většinou zaměstnaní. Jen málo nezaměstnaných uvedlo, že jim jejich úsilí o hledání zaměstnání nepřišlo nikdy zbytečné.

3.7 Výsledky stanovených hypotéz

hypotéza č. 1: Nezaměstnaní absolventi všeobecných gymnázií většinou nejsou s volbou oboru střední školy spokojeni. Mají za to, že by se lépe uplatnili, pokud by měli odbornější vzdělání.

Tato hypotéza se potvrdila. Z odpovědí na otázky č. 6 a 7 jasně vyplynulo, že více než 70% nezaměstnaných absolventů všeobecných gymnázií není se svou volbou oboru na střední škole příliš spokojeno, popřípadě neví, zda při volbě oboru střední školy udělali správné rozhodnutí. Z odpovědí na otázku číslo 8 pak vyplynulo, že většina nezaměstnaných absolventů všeobecných gymnázií je přesvědčena o tom, že by udělala lépe, pokud by upřednostnila jiný obor vzdělání na střední škole.

hypotéza č. 2: Větší úzkostí a strachem v období nezaměstnanosti trpí absolventi se základním vzděláním než absolventi středoškolští z důvodu menší možnosti uplatnění na trhu práce.

Tato hypotéza byla jednoznačně vyvrácena. Z odpovědí na otázku č. 9 je zřejmé, že nejvíce trpí úzkostí a strachem v období dlouhodobé nezaměstnanosti absolventi škol středních. Žádný z absolventů základní školy neuvedl, že by trpěl podobnými potížemi v období své nezaměstnanosti.

hypotéza č. 3: Nezaměstnanost se více projevuje na zdravotním stavu absolventů nezaměstnaných delší dobu (více jak 6 měsíců). U krátkodobě nezaměstnaných absolventů nemá nezaměstnanost na jejich zdravotní stav žádný zásadní vliv.

Tato hypotéza se potvrdila odpověďmi na otázku č. 10. Podle těch se nezaměstnanost projevuje částečně nebo hodně na zdravotním stavu nezaměstnaných absolventů, kteří jsou nezaměstnaní delší dobu (6 měsíců). Nezaměstnaní absolventi, jenž byli nezaměstnaní dobu kratší, si nestěžovali na to, že by jejich situace jakkoliv ovlivňovala jejich zdravotní stav.

hypotéza č. 4: Větší podporu ze strany rodiny a přátel mívají absolventi nezaměstnaní kratší dobu a absolventi vyšších odborných a vysokých škol mívají většinou vyšší podporu za strany rodičů než absolventi škol středních.

Tato hypotéza se potvrdila. Z otázky č. 11 vyplynulo, že nejvíce respondentů podporovali jejich rodiče hlavně na začátku jejich nezaměstnanosti a také, že o něco větší podporu ze strany rodiny poměrově vnímali absolventi škol vyšších odborných a vysokých, než absolventi škol středních a škol základních.

hypotéza č. 5: Dlouhodobě nezaměstnaní absolventi středních škol vnímají nadbytek svého „volného“ času velmi negativně.

Tato hypotéza se potvrdila odpověďmi na otázku č. 12. Všichni dlouhodobě nezaměstnaní absolventi středních škol bez výjimky odpověděli, že přebytek času vnímají velmi nepříznivě, nebo, že přebytek času vnímali příznivě pouze na začátku své nezaměstnanosti. Jako přínos vnímali velké množství volného času pouze absolventi, kteří nebyli nezaměstnaní delší dobu a také absolventi, kteří již jsou úspěšně zapojeni do pracovního procesu.

hypotéza č. 6: Dlouhodobě nezaměstnaní absolventi středních škol často začínají užívat některé návykové látky, jako jsou cigarety nebo alkohol, případně, pokud již tyto užívali nebo užívají jejich spotřeba u absolventů většinou vzroste.

Tato hypotéza byla vyvrácena. Dle odpovědí na otázku číslo 13 většina absolventů nijak nezměnila svůj postoj k těmto návykovým látkám, přičemž jen nižší procento absolventů středních škol uvedlo, že se jejich spotřeba těchto látek zvýšila. Žádný z absolventů vysokých a vyšších odborných škol neuvedl, že by se jeho spotřeba těchto látek zvýšila.

hypotéza č. 7: Dlouhodobě nezaměstnaní absolventi středních škol se v době své nezaměstnanosti začnou většinou izolovat od společnosti a ztrácejí o dění ve společnosti jakýkoliv zájem.

Tato hypotéza se potvrdila. Z odpovědí na otázku č. 14 vyplynulo, že většina dlouhodobě nezaměstnaných absolventů středních škol se společností spíše v době své nezaměstnanosti vyhýbala. Kdo společnost více vyhledával byli spíše absolventi krátkodobě nezaměstnaní. Většina respondentů uvedla, že se jejich postoj ke společnosti v době nezaměstnanosti nijak zásadně nezměnil. Takto odpovídali skoro všichni absolventi škol vysokých a vyšších odborných. Nelze jistě určit, jestli jde u této skupiny o vyšší stabilitu názorů a vyšší odolnost, jelikož většina absolventů vyšších odborných škol a škol vysokých, kteří takto odpovídali, byla v té době ve stavu nezaměstnanosti spíše kratší dobu.

hypotéza č. 8: Po mnoha selháních již považují absolventi úsilí o hledání práce za zbytečné.

Tato hypotéza se potvrdila. V otázce č. 16 většina nezaměstnaných absolventů uvedla, že po mnoha selháních považovali svou snahu o nalezení zaměstnání za zbytečnou. Za zbytečnou ji nepovažovali absolventi, kteří již byli v době konání dotazníků zapojeni do pracovního života, což je celkem logické. Zajímavá byla odpověď některých absolventů (zvláště pak absolventů základní školy), že svou snahu o hledání zaměstnání shledávali zbytečnou již od začátku.

hypotéza č. 9: Většina absolventů středních škol řeší svou složitou životní situaci finanční podporou ze strany rodičů.

I tato hypotéza se potvrdila. Lze vyvodit z odpovědí na otázku číslo 15. Většina dlouhodobě nezaměstnaných absolventů středních škol uvedla, že svou tíživou situaci řeší pomocí svých rodičů. Zajímavé je, že podle odpovědí řeší takto svou situaci i značná část absolventů škol vysokých. Druhou nejčastější odpovědí u obou skupin a nejčastější odpovědí u skupiny absolventů vyšších odborných škol bylo, že řeší svou tíživou finanční situaci různými brigádami a přivýdělkami. Malé procento absolventů uvedlo, že svou finanční situaci neřeší vůbec. Shodou okolností šlo o absolventy, kteří jsou v evidenci na úřadu práce zatím jen krátkou dobu. Čili lze očekávat, že bude-li jejich nezaměstnanost dále trvat, pravděpodobně svůj názor přehodnotí.

ZÁVĚR

Nezaměstnanost je v dnešní době velmi častým problémem. Přitom některé skupiny obyvatel jsou tímto problémem postiženy ve větší míře než skupiny jiné. Mezi hlavní rizikové skupiny patří bezesporu i absolventi škol. V této diplomové práci jsem se zaměřila především na absolventy škol středních, přičemž jsem se pokusila o jejich srovnání i s absolventy jiných úrovní vzdělání a s nezaměstnanou populací jako takovou.

Díky skutečnosti, že jsem sama byla po dokončení studia na vysoké škole asi šest měsíců v evidenci na úřadu práce, bylo pro mě téma důsledků dlouhodobé nezaměstnanosti u absolventů velmi blízké. Dokáží si díky vlastní zkušenosti s nezaměstnaností dobře představit důsledky, které z této dnes už celkem běžné situace vyplývají.

Záměrem a cílem této diplomové práce bylo lépe pochopit a popsat druhy nezaměstnanosti, konkrétně nezaměstnanost dlouhodobou a to hlavně u skupiny absolventů středních škol. Cílem bylo též poukázat na důsledky tohoto druhu nezaměstnanosti a na to, jak tato nezaměstnanost působí na osobnost absolventa, jeho život a jeho celkový vztah k nejbližšímu okolí i ke společnosti jako takové.

V teoretické části této diplomové práce jsem se pokusila nastínit toto téma jednak ze všeobecného pohledu, jednak také částečně jako srovnání důsledků dlouhodobé nezaměstnanosti všeobecně s dlouhodobou nezaměstnaností, která působí na absolventy různých typů škol.

Na základě provedeného výzkumu jsem zjistila spoustu zajímavých a pro mne mnohdy překvapujících okolností, které se k tomuto tématu bezprostředně vážou. Zjistila jsem například, jaký názor mají absolventi na své vlastní vzdělání ve smyslu jeho uplatnitelnosti na trhu práce a jak jsou spokojeni s jeho volbou. Je s podivem, kolik absolventů vidí svoji situaci na trhu práce jako téměř beznadějnou, kolik z nich propadá úzkosti a strachu a kolik si myslí, že je jejich snažení o nalezení vhodného zaměstnání téměř marné. Zajímavý je taky vztah absolventů k jejich nejbližší rodině, známým, přátelům a společnosti.

Zjistila jsem taktéž, že nezaměstnanost jako taková a nezaměstnanost absolventů mají hodně společného, ale v mnoha zásadních ohledech se liší. Jde především o rozdíly v oblasti motivace a volných vlastností. Absolventi většinou vykazují větší nadšení ze začátku nezaměstnanosti vzhledem k možnostem najít si práci než například lidé, kteří z různých důvodů o své zaměstnání přišli.

Závěrem bych chtěla poukázat hlavně na důležitost řešení problému nezaměstnanosti jako takového. Je nutné, aby jsme se v dnešní společnosti tomuto tématu nevyhýbali a věnovali mu co největší pozornost. Tento problém se totiž netýká pouze absolventů, ale všech lidí bez rozdílu. Každý člověk zná jistě ve svém okolí někoho, kdo se ocitl v této tíživé životní situaci, někoho, kdo je nedobrovolně nezaměstnaný a často neví, jak se z této situace dostat.

Chtěla bych také upozornit na skutečnost, že ne každý nezaměstnaný absolvent se ocitl v této situaci vlastní vinou a to, že je dlouhodobě nezaměstnaný nemusí vždy ukazovat na jeho neschopnost najít si práci a uplatnit se tak na trhu práce.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. ARMSTRONG, M. *Řízení lidských zdrojů*. Praha: Grada Publishing, 2007.
2. BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. Praha: SLON, 2003.
3. BUCHTOVÁ, B. *Nezaměstnanost. Psychologický, ekonomický a sociální problém*. Praha: Grada Publishing, 2007.
4. GALVAS, M. *Pracovní poměr aneb Co by měl vědět každý zaměstnavatel a zaměstnanec*. Brno: Elita Bohemia, 1995. ISBN 80-901927-0-X.
5. HANZLÍKOVÁ, O., PAUKNEROVÁ, D., SOUŠKOVÁ, M. *Jak uspět v prvním zaměstnání*. Praha: GRADA, 2001. ISBN 80-247-0121-9.
6. HORÁČKOVÁ, D., RYŠKA, R. *Uplatnění absolventů škol na trhu práce*. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Praha: Tauris, 1999.
7. JARKOVSKÁ, L., LIŠKOVÁ, K., ŠMÍDOVÁ, I. *S genderem na trh. Rozhodování o dalším vzdělávání patnáctiletých*. Praha: SLON, 2010.
8. KATRŇÁK, T. *Odsouzení k manuální práci*. Praha: SLON, 2004. ISBN 80-86429-29-6.
9. KELLER, J., TVRDÝ, L. *Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna*. Praha: SLON, 2008. ISBN 978-80-86429-78-6.
10. KNOLL, O. *Druhy nezaměstnanosti a příčiny jejich vzniku*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1993.
11. PAVELKA, T., LOSTER, T., MAKOVSKÝ, P., LANGHAMROVÁ, J. *Dlouhodobá nezaměstnanost v České republice*. Slaný: Melandrium, 2011. ISBN 978-80-86175-76-8.
12. PLESNÍK, V., RICHTEROVÁ, B., QUISOVÁ, S. *Problém dlouhodobé nezaměstnanosti, praxe a východiska*. Krnov: Reintegra, 2006. ISBN 80-239-7140-9.
13. POTŮČEK, M. *Sociální politika*. Praha: SLON, 1995. ISBN 80-85850-01-X.
14. SKÁCELOVÁ, P., VOJTĚCH, J. *Názory pracovníků úřadů práce na uplatnění absolventů škol v období ekonomické krize*. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2009.
15. STÁDNÍK, J., KIELER, P. *Přehled judikatury, Zákon o zaměstnanosti*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011. ISBN 978-80-7357-671-4.
16. TOMEŠ, I. *Obory sociální politiky*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-868-5.
17. TRHLÍKOVÁ, J., VOJTĚCH, J. *Názory pracovníků úřadů práce na uplatnění absolventů škol – 2004*. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2004.

18. TRHLÍKOVÁ, J., ÚLOVCOVÁ, H., VOJTĚCH, J. *Přechod absolventů středních škol do praxe a jejich uplatnění*. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2004.
19. TRHLÍKOVÁ, J., ÚLOVCOVÁ, H., VOJTĚCH, J. *Sociální aspekty dlouhodobé nezaměstnanosti mladých lidí s nízkou úrovní vzdělání*. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2006.
20. ÚLOVCOVÁ, H., BERNÝ, J., STRÁDAL, J. *Uplatnění absolventů škol: analýza a výhled*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2000.
21. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie – dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000.
22. VEČEŘA, M. *Sociální stát, východiska a přístupy*. Praha: SLON, 2001. ISBN 80-85850-16-8.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

apod.	a podobně
atd.	a tak dále
např.	například
popř.	popřípadě
tzn.	to znamená

SEZNAM GRAFŮ

- Graf 1 Pohlaví (zdroj: Glosová, 2013)
- Graf 2 Evidence na ÚP (zdroj: Glosová, 2014)
- Graf 3 Délka nezaměstnanosti (zdroj: Glosová, 2014)
- Graf 4 Rodinný stav (zdroj: Glosová, 2014)
- Graf 5 Dosažené vzdělání (zdroj: Glosová, 2014)
- Graf 6 Zaměření oboru (zdroj: Glosová, 2014)
- Graf 7 Byl obor zvolen správně? (zdroj: Glosová, 2014)
- Graf 8 Měli byste lepší uplatnění s jiným oborem? (zdroj: Glosová, 2014)
- Graf 9 Pocit úzkosti a strachu (zdroj: Glosová, 2014)
- Graf 10 Ovlivnila nezaměstnanost Váš zdravotní stav? (zdroj: Glosová, 2014)
- Graf 11 Podpora rodiny a přátel (zdroj: Glosová, 2014)
- Graf 12 Vnímání nadbytku času (zdroj: Glosová, 2014)
- Graf 13 Spotřeba cigaret a alkoholu (zdroj: Glosová, 2014)
- Graf 14 Přístup ke společnosti (zdroj: Glosová, 2014)
- Graf 15 Řešení složité finanční situace (zdroj: Glosová, 2014)
- Graf 16 Připadalo Vám někdy úsilí najít práci zbytečné? (zdroj: Glosová, 2014)

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P I: Dotazník k důsledkům dlouhodobé nezaměstnanosti u absolventů škol

Příloha 1:

Dotazník k důsledkům dlouhodobé nezaměstnanosti u absolventů škol

Dobrý den, chtěla bych Vás požádat o vyplnění tohoto dotazníku, jehož odpovědi pomohou ke zpracování mé diplomové práce. Dotazník je anonymní. Označte prosím odpověď, která nejlépe vystihuje Vaši situaci.

Otázka 1: Pohlaví

- a) žena
- b) muž

Otázka 2: Jste v evidenci na Úřadu práce?

- a) ano
- b) ne
- c) jsem v zaměstnání

Otázka 3: Jak dlouho jste (byl jste/byla jste) nezaměstnaný/á?:

- a) do 3. měsíců
- b) do 6. měsíců
- c) do 12. měsíců
- d) víc jak 12 měsíců

Otázka 4: rodinný stav

- a) svobodná/ý
- b) vdaná/ženatý

Otázka 5: Jaké je Vaše dosažené vzdělání?

- a) základní
- b) středoškolské
- c) vyšší odborné
- d) vysokoškolské

Otázka 6: zaměření oboru

- a) všeobecné
- b) technické
- c) humanitní

Otázka 7: Myslíte si, že jste obor svého vzdělání zvolil/a správně?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

Otázka 8: Máte pocit, že by jste lépe využil/a jiný obor na trhu práce?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

Otázka 9: Trpíte (trpěl/a jste) někdy v době nezaměstnaností úzkostí nebo strachem?

- a) neustále
- b) často
- c) občas
- d) vůbec nikdy

Otázka 10: Projevila se někdy nezaměstnanost na Vašem zdravotním stavu?

- a) ano
- b) jen mírně
- c) ne

Otázka 11: Jak Vás podporovali Vaši blízcí (rodina, přátelé) v době nezaměstnanosti?

- a) podporovali mě celou dobu
- b) podporovali mě pouze na začátku
- c) nepodporovali mě vůbec

Otázka 12: Jak jste vnímal/a nadbytek „volného času“ po dokončení školy?

- a) jako přínos
- b) jako přínos jen z počátku
- c) zcela nepříznivě

Otázka 13: Začal jste užívat návykové látky v období nezaměstnanosti, popř. zvýšila se u Vás v této situaci spotřeba cigaret nebo alkoholu?

- a) začal/a jsem s cigaretami/alkoholem
- b) má spotřeba alkoholu/cigaret se zvýšila
- c) můj přístup k alkoholu/cigaretám se nezměnil

Otázka 14: Jaký je Váš přístup k ostatním lidem v době vaší nezaměstnanosti?

- a) od společnosti jsem se více izoloval
- b) společnost jsem více vyhledával
- c) můj přístup k ostatním se nezměnil

Otázka 15: Jak jste řešil/a složitou finanční situaci v době nezaměstnanosti?

- a) různými brigádami a přivýdělkami
- b) finanční podporou ze strany rodiny
- c) neřešil/a jsem to
- d) jinak

Otázka 16: Považoval/a jste někdy svou snahu o získání zaměstnání za zbytečnou?

- a) ano, téměř od začátku
- b) ano, až po selhání mnoha pokusů
- c) ne

Mnohokrát Vám děkuji za vyplnění dotazníku